ประวัติพระบรมธาตุนครชุม

วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง

๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร

จังหวัดกำแพงเพชร

ภาพเจ้าพระคุณสมเด็จฯ กำลังถวายพระอักษรแด่ **สมเด็จพระปิยมหาราช** สมัยยังทรงพระเยาว์ พระพุทธรูปซึ่งประดิษฐานอยู่ในร่มฉัตร ๓ ชั้น และพัดยศ คือ องค์ประกอบของการถวาย และการทรงศึกษาพระอักษร คัมภีร์ใบลานคือ **ตำราอักขรสมัย** และพระพุทธรูปซึ่งปราศจากเกตุ หมายถึง **พระศรีอริยเมตตรัยพุทธเจ้า** เป็นสัญญลักษณ์ประจำตัวเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีความหมายถึงพระโพธิสัตว์ หรือการปรารถนาโพธิญาณ (พุทธภูมิ)

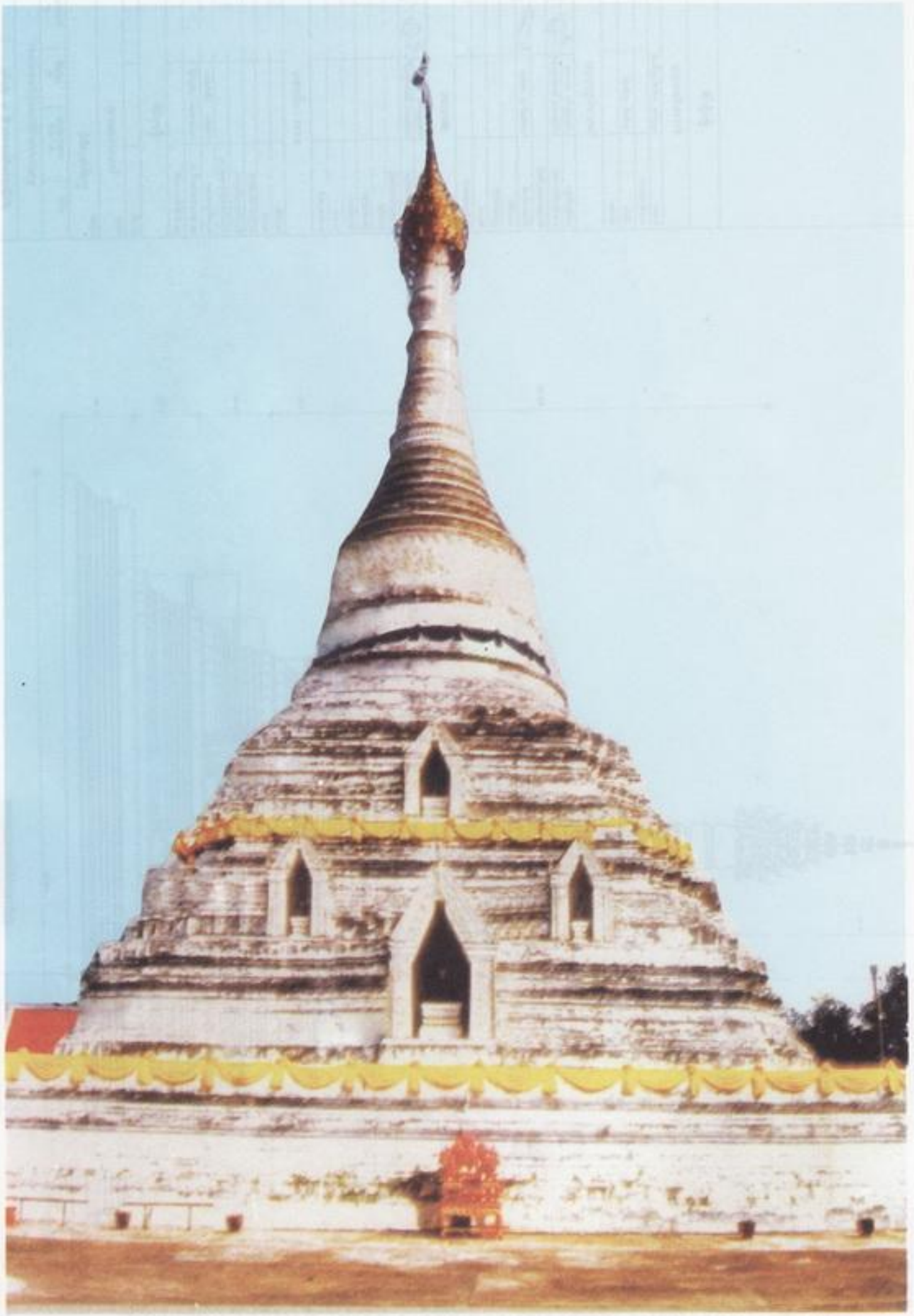

พระบรมธาตุเจดีย์ นครชุม จังหวัดกำแพงเพชร

ก่อนการบูรณะทาสีทอง พ.ศ.๒๕๔๘

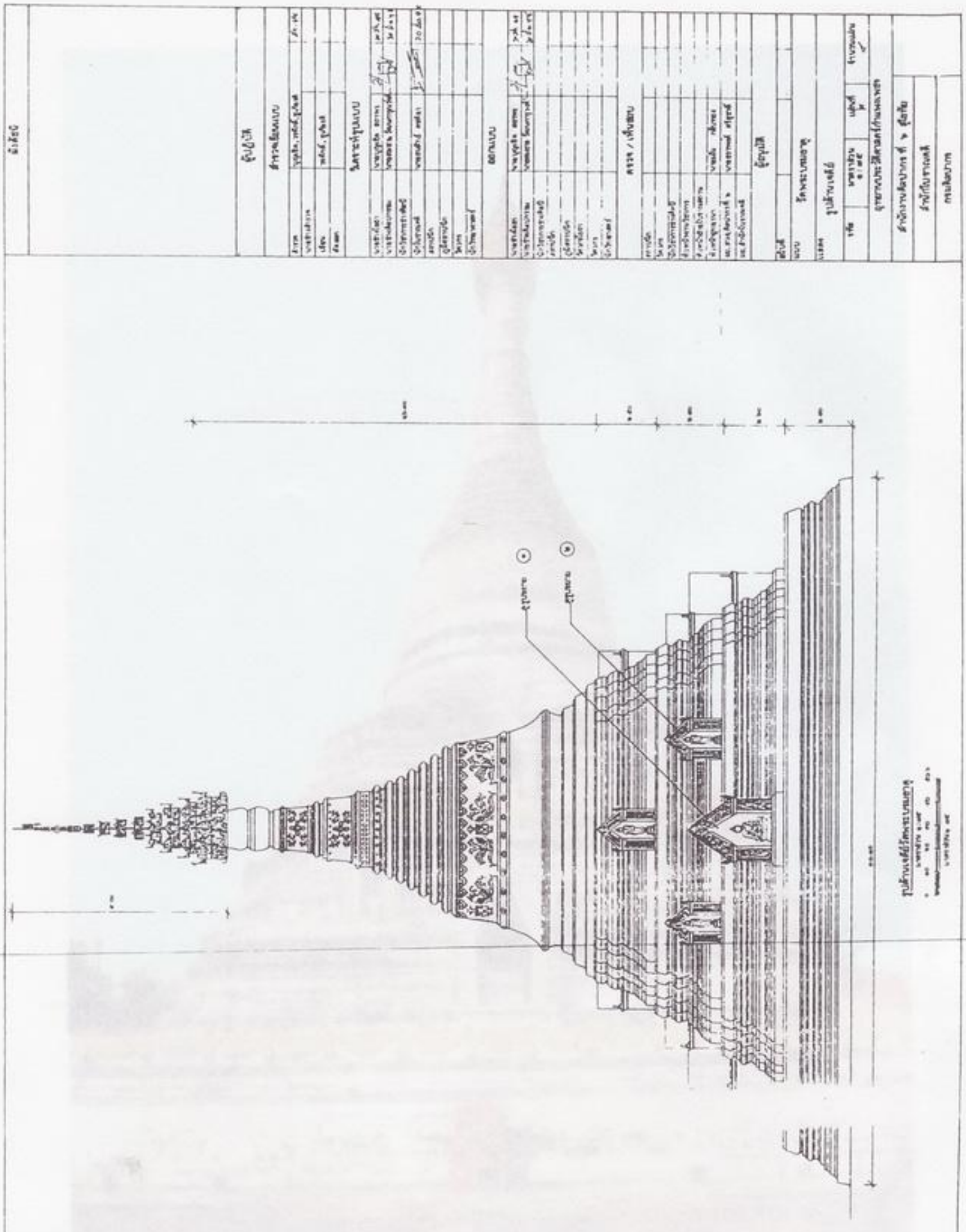

ภาพแสดงมาตราส่วนองค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครชุม จังหวัดกำแพงเพชร

เขียนแบบโดย สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร

พระศรีวชิราภรณ์

(วีระ วรปญฺโญ ป.ธ.๙ พธ.บ. ศษ.บ. อ.ม.)

เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง นครชุม

อนุโมทนากถา

พระบรมธาตุ นครชุม จังหวัดกำแพงเพชร เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวจังหวัดกำแพงเพชร และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ประดิษฐาน ณ วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง เทศบาลตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ประมาณ ๗๐๐ กว่าปี ควรค่าแก่การศึกษา ควรแก่การปลูกศรัทธาให้เกิดให้มีขึ้น

พระมหาธรรมราชาลิไท แห่งกรุงสุโขทัย ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาแต่ประเทศศรีลังกา มาสถาปนาไว้ในพระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ๓ องค์ พร้อมกับสถาปนาต้นพระศรีมหาโพธิ์ไว้ ณ วัดแห่งนี้ ตามความในศิลาจารึกหลักที่ ๓ (จารึกนครชุม) เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๐๐ ต่อมา กรุงสุโขทัยล่มสลายทำให้วัดพระบรมธาตุกลายเป็นที่รกร้างเป็นเวลานาน จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๓๙๒ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหมฺรํสี) มาเยี่ยมญาติของท่านที่จังหวัดกำแพงเพชรและพักอยู่ที่วัดเสด็จได้อ่านศิลาจารึกทราบว่ามีพระบรมสารีริกธาตุอยู่ในพระเจดีย์ ๓ องค์ จึงให้ค้นหาจนพบว่าเป็นจริงตามจารึก ในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ พระยาตะก่า และพะโป้ พ่อค้าชาวกะเหรี่ยงได้บูรณะใหม่เป็นพระเจดีย์ทรงไทยประยุกต์ผสมมอญอย่างที่เห็นอยู่นี้ จึงกล่าวได้ว่าบุคคลในประวัติศาสตร์ที่มีพระคุณต่อวัดพระบรมธาตุ ๓ ยุค ๓ ท่าน ที่ต้องให้ลูกหลานจารึกจดจำไว้เป็นปูชนียบุคคลของชาวนครชุม คือ พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหมฺรํสี) พระยาตะก่า และพะโป้ พ่อค้าชาวกะเหรี่ยง

เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๖ ที่ผ่านมาทางวัดจึงได้ทำพิธีหล่อพระบรมธาตุเจดีย์จำลอง ขนาดความสูง ๑๕๙ เซนติเมตร และประดิษฐานไว้ที่ศาลาเรือนไทยหน้าองค์พระบรมธาตุเจดีย์องค์จริง โดยมีวัตถุประสงค์ให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชาทอง เพราะทางวัดได้เริ่มบูรณะปฏิสังขรณ์และปรับภูมิทัศน์โดยรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ให้ดูสวยงาม เป็นที่น่าศรัทธา น่ากราบไหว้ยิ่งขึ้น

หนังสือประวัติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง นครชุม จังหวัดกำแพงเพชร เล่มนี้ถือเป็นสิ่งที่บอกถึงการเริ่มต้นในการพัฒนาบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์ เพราะการให้ความรู้เบื้องต้น คือการปลูกศรัทธา ก่อให้เกิดปัญญาตามมา จึงขออนุโมทนา คุณประเสริฐสุข ล่ำซำ พร้อมทั้งครอบครัว และญาติธรรมที่ได้จัดพิมพ์หนังสือ ประวัติวัดพระบรมธาตุ นครชุม เล่มนี้เป็นธรรมบรรณาการ นับว่าได้สร้างทานบารมีและปัญญาบารมีเป็นอนุคามินีติดตามตนไปทุกภพทุกชาติ อีกทั้งยังได้สร้างพระพุทธรูปประธาน รูปหล่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหมฺรํสี) ระฆังลงหิน และพระแก้วมรกต เพื่อประดิษฐาน ณ วัดพระบรมธาตุ เพื่อให้ศิษยานุศิษย์ได้กราบไหว้บูชาเพื่อเป็นศิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวสืบไป

พระศรีวชิราภรณ์

เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง

ประวัติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง

สันติ อภัยราช เรียบเรียง พระมหาจำเนียร จิรวโส แก้ไขเพิ่มเติม

...พระยาลือไทยราช ผู้เป็นลูกพระยาเลอไทย เป็นหลานแก่พระยารามราช เมื่อได้เสวยราชย์ในเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ได้ราชาภิเษกเป็นท้าวเป็นพระยาขึ้น ชื่อศรีสุริยพงศ์มหาธรรราราชาธิราช หากเอาพระศรีรัตนมหาธาตุอันนี้มาสถาปนาในเมืองนครชุมปีนี้นั้น พระมหาธาตุอันนี้หาใช่ธาตุอันสามานต์ คือ พระธาตุแท้จริงแล้ เอาลุกแต่ลังกาทวีปหู้นมาดาย เอาทั้งพืชพระศรีมหาโพธิ์อันพระพุทธเจ้าเราเสด็จอยู่ใต้ต้นและผจญขุนมาราธิราช ได้ปราบแก่พระสัพพัญญุตญาณเป็นพระพุทธเจ้า มาปลูกเบื้องหลังพระมหาธาตุนี้ ผิผู้ใดได้ไหว้นบกระทำบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุและพระศรีมหาโพธิ์นี้ว่าไชร้ มีผลอานิสงส์พร่ำเสมอดังได้นบตนพระเป็นเจ้าบ้างแล้.....

ข้อความจากจารึกนครชุมที่คัดมานี้ได้บอกถึงประวัติความเป็นมาของวัดพระบรมธาตุได้ชัดเจนที่สุด เป็นวัดที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและพระศรีมหาโพธิ์ มีอายุเก่าแก่กว่า ๖๔๘ ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๐๐ สมัยของพระมหาธรรราราชาลิไทแห่งกรุงสุโขทัย

ภาพพระบรมธาตุในอดีต เป็นภาพในงานอุปสมบทกุลบุตรงานหนึ่ง

วัดพระบรมธาตุ เป็นวัดที่สร้างขึ้นมาพร้อมกับเมืองนครชุม เป็นพระอารามหลวงประจำเมือง เหมือนกับวัดพระแก้ว เป็นพระอารามหลวงประจำเมืองกำแพงเพชร วัดพระบรมธาตุขึ้นทะเบียนเป็นวัด เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๘ ในสมัยต้นกรุงสุโขทัย เมื่อตีความจากจารึกนครชุม วัดพระบรมธาตุควรจะสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๒ ในสมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เจดีย์มหาธาตุเมืองนครชุมเดิมมี ๓ องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน สันนิษฐานว่าสร้างโดยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และพระมหาธรรมราชาลิไท สร้างเป็นพุทธเจดีย์ประจำรัชกาล

วัดพระบรมธาตุ เจริญรุ่งเรืองมากว่า ๒๐๐ ปี จนกระทั่งเมืองนครชุมถึงภาวะล่มสลายตามกฎแห่งอนิจจัง เพราะแม่น้ำปิงกัดเซาะแนวกำแพงเมืองพังพินาศ ความเจริญทางพุทธจักรและอาณาจักรได้สูญสิ้นไปจากเมืองนครชุม เมืองฝั่งตรงข้ามทางทิศตะวันออกคือเมืองกำแพงเพชรได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาแทนที่ วัดพระบรมธาตุร้างมานานกว่า ๓๐๐ ปี จนกระทั่งถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ วัดพระบรมธาตุจึงมีหลักฐานที่ชัดเจนอีกครั้ง จากหนังสือพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสต้นครั้งที่ ๒ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ณ เมืองกำแพงเพชร ความว่า

ใน พ.ศ. ๒๓๙๒ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) แห่งวัดระฆังโฆษิตาราม ได้เสด็จมาเยี่ยมญาติที่เมืองกำแพงเพชร พักที่วัดเสด็จ ได้อ่านจารึกนครชุม ที่ประดิษฐาน ณ อุโบสถวัดเสด็จ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ได้ทราบว่าว่ามีเจดีย์โบราณบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิง

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหมฺรสี)

คลองสวนหมากกับพระบรมธาตุในอดีต

ฝั่งตะวันตกตรงข้ามเมืองเก่าสามองค์ จึงได้ให้เจ้าเมืองกำแพงเพชรพระยารามรณรงค์สงคราม (น้อย) ได้ป่าวร้องให้ประชาชนแผ้วถาง พบพระเจดีย์ตามจารึกจริง และปฏิสังขรณ์ขึ้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ แซภอ (แซงพอ หรือพระยาตะก่า) พ่อค้าไม้ชาวกะเหรี่ยงมีใจศรัทธาจะบูรณะปฏิสังขรณ์พระเจดีย์วัดพระบรมธาตุ นครชุม พระยากำแพงเพชร เจ้าเมืองได้ทำหนังสือขออนุญาตลงมาที่กรุงเทพ ทางกรุงเทพจึงตอบอนุโมทนาและอนุญาตให้ซ่อมแซมได้ ดังปรากฏสำเนาสารตราจากสมุหนายก ซึ่งรับผิดชอบกำกับดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ ดังนี้

สารตราพระยาจักรีศรีองครักษ์สมุหนายก อัครมหาเสนาบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุมาถึงพระยาจ่าแสนเสนาบดี ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองฝ่ายเหนือ

พระยากำแพงเพชร มีใบบอกลงไปว่า

...แซภอ...เข้ามาทำหนังสือสัญญาขอทำไม้ขอนสัก ณ ป่าคลองสวนหมาก คลองวังเจ้า คลองประกัง แขวงเมืองกำแพงเพชร ได้ผลประโยชน์มาก แซภอ มีใจศรัทธาอยากจะสร้างพระเจดีย์ก่อสวมพระเจดีย์เก่าที่วัดพระธาตุ หน้าเมืองกำแพงเพชร ฝั่งตะวันตก แซภอได้จ้างราษฎรทำอิฐเก้าหมื่น สิ้นเงิน ๔๔ ชั่ง ๗ ตำลึง ๒ บาท จะก่อสวมพระเจดีย์เก่าลงทั้งสามองค์ กว้าง ๑๕ วา ยาว ๑๕ วา ชักเป็น ๔ เหลี่ยม มีมุข ๔ ด้าน แล้วจะก่อเจดีย์บนมุขด้านละองค์ ขอพระราชทานที่ดินก่อกำแพงรอบพระเจดีย์หนาสามศอก สูงสี่ศอก ห่างพระเจดีย์ออกไปอีก ๑๐ วา จะเอาช่างเมืองนอกมาก่อ จะลงมือกระทุ้งราก ณ เดือนหก ข้างขึ้น ปีวอก จัตวาศก แต่รูปพระเจดีย์เก่าที่ชำรุดหักพังนั้นได้นำแผนที่ถ่ายตัวอย่างให้ข้าหลวงชำนาญภาษาลงไปนั้นได้แจ้งตามบอกแล้ว จึงให้พระราชเสนาปลัดทูลฉลองมหาดไทยฝ่ายเหนือบอกเสนอท่านเจ้าพระยามหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ท่านเจ้าพระยาภูธราภัยที่สมุหนายก ได้ปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า แซภอ กะเหรี่ยงมาทำป่าไม้ขอนสักแขวงเมืองกำแพงเพชร มีทุนรอนมาก มีใจศรัทธาที่จะสถาปนาพระเจดีย์เก่า ทำมุขก่อกำแพงสวมพระเจดีย์ธาตุนั้น เป็นกองการกุศลของ แซภอ ต่อไปในพระพุทธศาสนาจะได้เป็นที่สักการะบูชาต่อไป

บูรณะ พ.ศ. ๒๔๔๕

บูรณะ พ.ศ. ๒๕๓๓

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๑๘ แซภอถึงแก่กรรม การปฏิสังขรณ์ชะงักไป จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๘–๒๔๔๙ พะโป้ จึงรวบรวมทุนทรัพย์ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่จนสำเร็จ และยกยอดฉัตรขึ้นประดิษฐานในเพ็ญเดือน ๖ พ.ศ. ๒๔๔๙ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชรเพียง ๓ เดือน พระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาบันทึกไว้ว่า

พระเจดีย์นี้ทาสีเหลือง มีลายปูนขาว แลดูในน้ำงามดี

พะโป้ได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลถวายพระราชกุศล เล่ารายละเอียดในการบูรณะว่า

ข้าพระพุทธเจ้า นายร้อยพะโป้ ผัว ทองย้อย ภรรยา ข้าพระพุทธเจ้าชาติกะเหรี่ยง คนในบังคับอังกฤษ แต่ทองย้อยภรรยาเป็นคนสยาม ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลคลองสวนหมาก ท้องที่อำเภอเมืองแขวงเมืองกำแพงเพชร ขอถวายรายงานทูลเกล้าถวายพระราชกุศลการปฏิสังขรณ์วัดพระบรมธาตุ ยื่นต่อพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ขอฝ่าพระบาทตรวจดู เห็นไม่มีโทษแล้วขอให้ทรงนำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงทราบ

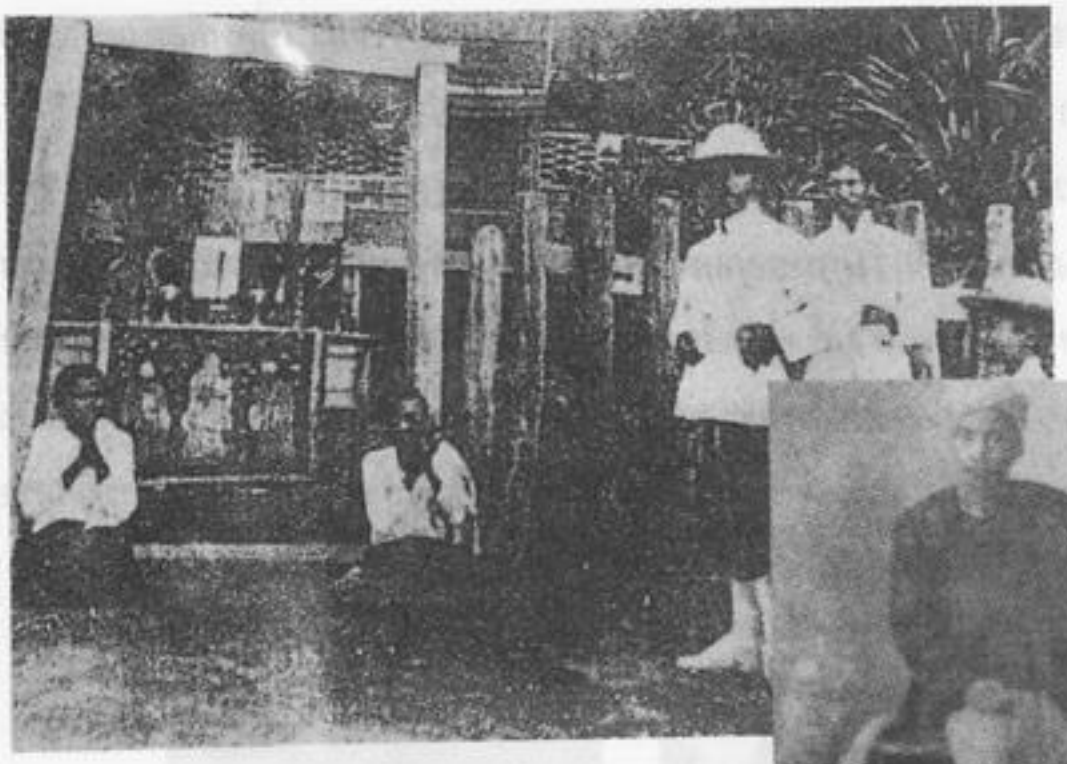

พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จเยี่ยมบ้านพะโป้

ภาพพะโป้ และ แม่ทองย้อย

ข้อ ๑ เดิมช้านานประมาณ ๓๗ ปีมาแล้ว พระยาตะก่า ชาติกะเหรี่ยง พี่ชายข้าพระพุทธเจ้า ได้ก่อสร้างพระบรมธาตุองค์นี้ไว้ที่ตำบลพระบรมธาตุ แขวงเมืองกำแพงเพชร แต่ยังหาทันสำเร็จไม่ พระยาตะก่าถึงแก่อนิจกรรมเสีย ตั้งแต่นั้นมาก็หาจะมีผู้ใดปฏิสังขรณ์ขึ้นไม่

ข้อ ๒ ครั้นศก ๑๒๓ - ๑๒๔ ข้าพระพุทธเจ้ามีศรัทธา ได้ออกทรัพย์ของข้าพระพุทธเจ้า ๑๕,๐๐๐ บาท เมื่อศก ๑๒๓ พระเจ้าน้องยาเธอกรมกรมหมื่นนครชัยศรี ทรงโมทนาในพระบรมธาตุ ๑๐๐ บาท เมื่อศก ๑๒๔ พระเจ้าลูกยาเธอสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงโมทนาในพระบรมธาตุ ๒๐ บาท พระวิเชียรปราการ ผู้ว่าราชการเมือง โมทนา ๑๐๐ บาท นายบุญ เจ้าพนักงานสรรพากรเมือง กำแพงเพชร ๒๐ หลวงประชุม เมืองชัยนาท ๘๐ บาท จีนล่ำซำ ๑๐๐ บาท พระครูเมธีคณานุรักษ์ เจ้าอธิการวัดนี้ ๑๒๐ บาท นายวัน อำแดงไทย ๑๐๐ บาท นายชุ่ม อำแดงวิง ๑๐๐ บาท พระครูวิเศษ แขวงพรานกระต่าย กับ ข้าพระพุทธเจ้า เป็นหัวหน้าเรี่ยรายได้เงิน ๑,๕๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๗,๒๔๐ บาท

ข้อ ๓ เมื่อต้นเดือนเมษายน ศกนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้จ้างคนออกไปซื้อยอดฉัตรพระบรมธาตุมาจากเมืองย่างกุ้ง เป็นราคา ๑,๗๐๐ บาท เมื่อเดือนหก ศกนี้ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ได้ประชุมมหาชนบรรดาที่ศรัทธาในพระบรมธาตุ ยกยอดฉัตรพระบรมธาตุทำการมหกรรมมีมหรสพฉลอง ได้มีพระธรรมเทศนาสังคายนาและมีพระไตรลักษณ์จตุราริยสัจ รวม ๓ วัน เป็นการฉลอง ได้ถวายไทยทานแด่พระสงฆ์ ๓๘๐ รูปทั้ง ๓ วัน ตามกำลังศรัทธาของข้าพระพุทธเจ้าและมหาชนทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายพระราชกุศล

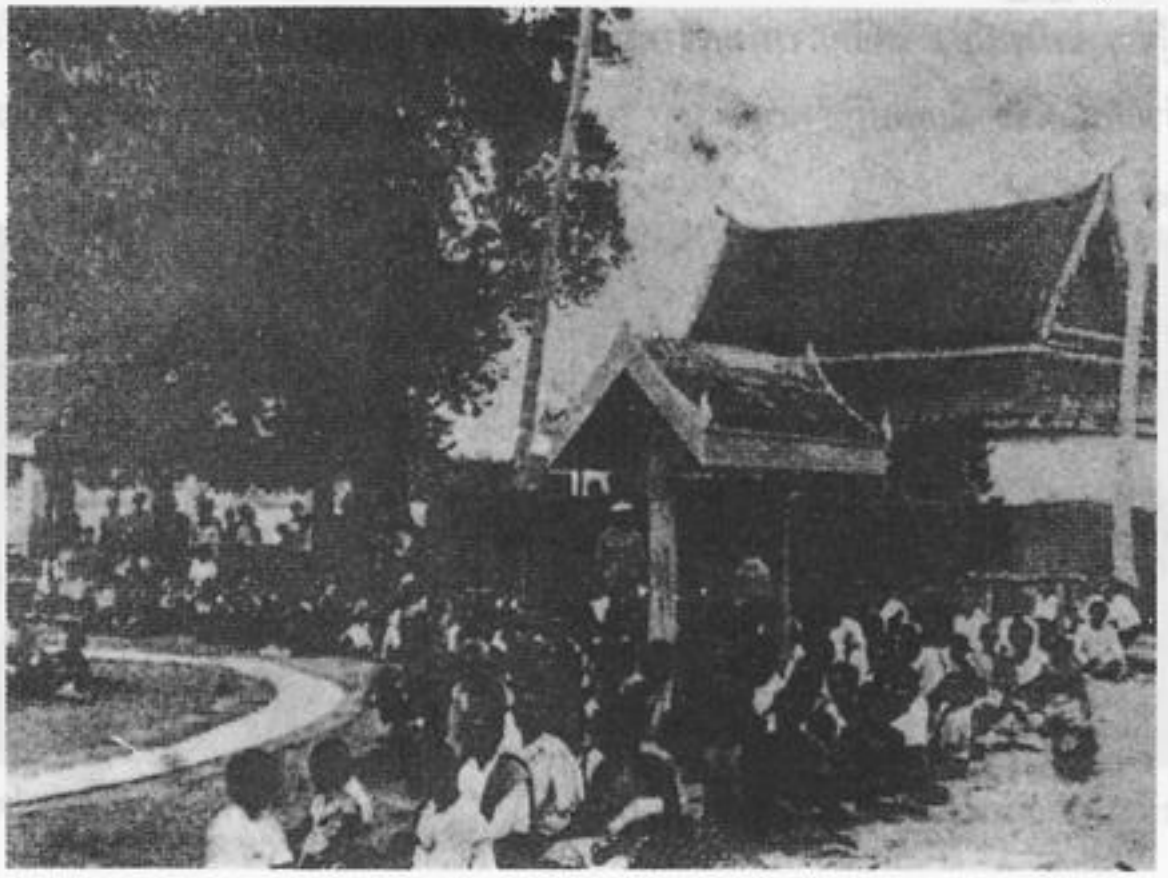

ประชาชนชาวนครชุมรับเสด็จ ร.๕ ณ วัดพระบรมธาตุ

นอกจากหลักฐานจากจารึกนครชุม และจดหมายเหตุใบบอกของพระยาตะก่าและนายร้อยพะโป้ แล้ว ยังมีรายละเอียดเพิ่มเติมจากวรรณกรรม ทุ่งมหาราช ของนายมาลัย ชูพินิจ เอกอัครศิลปินของชาวกำแพงเพชร ที่เติบโตจากลุ่มน้ำคลองสวนหมากข้างวัดพระบรมธาตุนี้เองประพันธ์เอาไว้ว่า

...แต่ก่อน ที่นี่มีพระเจดีย์อยู่สามองค์ ไม่มีใครรู้ว่ามีมาแต่ครั้งไหน ไม่มีใครรู้ว่าใครมาสร้างไว้ นอกจากชาดกเรื่องปรำปรา หรือเรื่องเทพนิยาย แต่ทุกคนรู้ว่าใครเป็นผู้มารวมพระเจดีย์สามองค์ขึ้นสร้างเป็นองค์เดียว ทุกคนรู้ว่าใครยกยอดฉัตรทอง แต่ก่อนมา ข้ามองแล้วเกิดอัศจรรย์ใจว่าสุดวิสัยที่มนุษย์ธรรมดาสามัญสมัยนี้จะทำอย่างนั้นได้ มาเมื่อกี้นี้เอง ทันใดที่ก้มกราบองค์พระ ข้าก็ได้นึกถึงพะโป้ ภายหลังได้พูดจากับแกครั้งนั้นแล้วข้าคิดว่า ข้าเข้าใจว่าทำไมพระธาตุองค์นี้จึงเป็นเจดีย์ใหญ่มหึมาขึ้นมาได้ และทำไมการยกยอดฉัตรทองจึงสำเร็จ คนอย่างพระยาตะก่า พี่ พะโป้ น้อง หาไม่ได้อีกแล้วในชาตินี้ แกไม่ใช่คนไทย แต่แกก็รักเมืองไทย รักคนไทย เพราะมันเป็นถิ่นฐานที่สร้างแกขึ้นมา.....

จากพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงบันทึกถึงวัดพระบรมธาตุไว้ว่า

...ครั้งแรกที่ได้พบพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุและพระพิมพ์เหล่านี้ เดิม ณ ปีระกา เอกศก จุลศักราช ๑๒๑๑ (พ.ศ. ๒๓๙๒) สมเด็จพระพุฒาจารย์โต วัดระฆัง กรุงเทพ ขึ้นมาเยี่ยมญาติ ณ เมืองกำแพงเพชร ได้อ่านแผ่นจารึกอักษรไทยที่ประดิษฐานอยู่ ณ อุโบสถวัดเสด็จ ได้ความว่ามีพระเจดีย์โบราณบรรจุพระบรมธาตุอยู่ริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก ตรงข้ามเมืองเก่า ๓ องค์ ขณะนั้น พระยากำแพง (น้อย) ผู้ว่าราชการเมือง ได้จัดการค้นคว้าพบวัดและเจดีย์สมตามอักษรในแผ่นศิลา จึงป่าวร้องบอกบุญราษฎรช่วยกันแผ้วถางและปฏิสังขรณ์ขึ้น เจดีย์ที่พบมี ๓ องค์ องค์ใหญ่ซึ่งบรรจุพระบรมธาตุ ชำรุดบ้างทั้ง ๓ องค์

แม่น้ำปิงบริเวณหน้าวัดเมื่อ ๕๐ กว่าปีก่อน

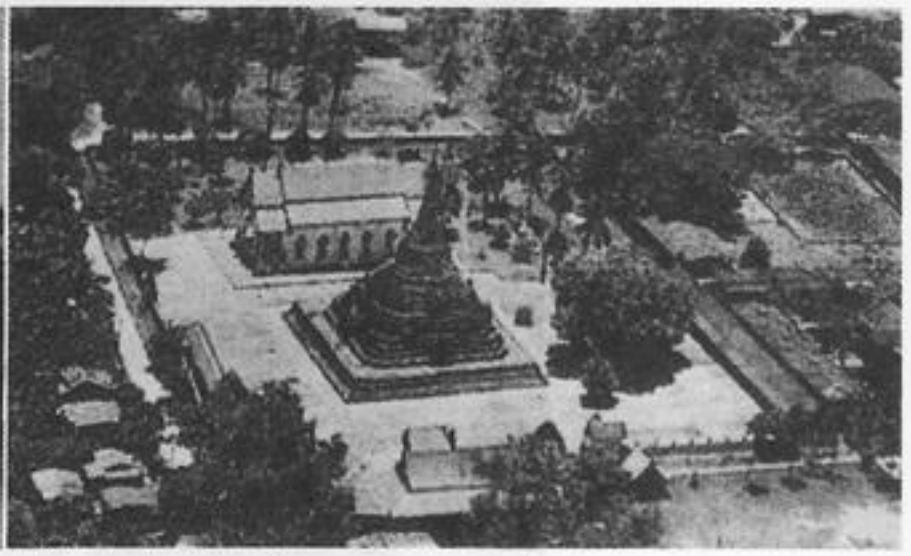

ภาพถ่ายทางอากาศองค์พระบรมธาตุ

จากหลักฐานบันทึกการตรวจการคณะสงฆ์ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ว่า

เสด็จทอดพระเนตรโบสถ์ โบสถ์เล็กเตี้ย ฝาผนังตึก ในโบสถ์ไม่มีพระประธาน เมื่อทรงสักการะแล้วดำรัสสั่งให้พระครูเมธีคณานุรักษ์เชิญพระพุทธรูปที่บ้านโคน องค์ที่ทรงเลือกไว้ มาประดิษฐาน ณ อุโบสถนี้

จากหลักฐานที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือว่าด้วยระยะทางล่องลำน้ำปิง ดังนี้

กลับมาแวะที่วัดมหาธาตุ ถามพระครูถึงเรื่องศิลาจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไท คือจารึกหลักที่ ๓ จารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๐ ซึ่งอยู่ในพระหอสมุดฯ ทราบว่าได้ไปจากเมืองกำแพงเพชร แต่ยังไม่ทราบว่าเดิมอยู่ที่ไหน ได้ทราบจากพระครูชัดเจนว่า ศิลาจารึกแผ่นนั้นเดิมอยู่ที่วัดมหาธาตุแห่งนี้เอง ตั้งอยู่ที่มุขเด็จ เป็นศิลาแลงแท่งใหญ่ พิเคราะห์ดูช่องเจาะกลางเจาะเป็นช่องเฉพาะฝังโคนศิลาจารึก พิเคราะห์ดูช่องพอได้กับขนาดศิลาจารึกแผ่นนั้น พระมหาธรรมราชาลิไท ทำไว้ที่วัดนี้ และเมืองนี้ครั้งสมัยสุโขทัยเรียกว่า เมืองนครชุม ไม่มีที่สงสัย วิหารหลวงหลังนี้เป็นวิหารเก้าห้อง ก่อด้วยแลง มีกำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลงทั้งแท่ง พระครูบอกว่าเดิมกำแพงชำรุดหักพัง ก้อนศิลาแลงกองเกลื่อนกลาดอยู่ เมื่อซ่อมพระมหาธาตุ ผู้ซ่อมเอาช้างลากก้อนแลงเหล่านั้นลงไปทิ้งน้ำทำเขื่อนกันน้ำเซาะ ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ องค์พระมหาธาตุนั้น พระครูบอกว่าฐานล่างเป็นศิลาแลง ส่วนพระเจดีย์ก่อด้วยอิฐแบบอย่างเจดีย์สุโขทัย ๓ องค์ อยู่ตรงศูนย์กลางพระวิหารองค์หนึ่ง ต่อมาทางทิศตะวันออกองค์หนึ่ง ทางตะวันตกวิหารองค์หนึ่ง บนฐานใหญ่เดียวกัน อยู่มามีพม่าพ่อค้าไม้คนหนึ่งเรียกกันว่าพระยาตะก่าขออนุญาตปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุ ครั้นได้รับอนุญาตจากกรุงเทพแล้ว พม่าคนนั้นศรัทธาทำพระเจดีย์ใหม่ใหญ่กว่าเดิม จึงรื้อพระเจดีย์เดิมเสียทั้ง ๓ องค์ เมื่อรื้อนั้นได้พบพระบรมธาตุในเจดีย์องค์กลางใส่ภาชนะเงินทำเป็นรูปสำเภาบรรจุไว้ มีพระบรมธาตุ ๕ องค์ พระครูทันได้เห็นแล้วจึงเอาเข้าบรรจุไว้ในฐานล่างพระเจดีย์ใหม่ซึ่งพม่าผู้ศรัทธานั้นสร้างตามแบบพระเจดีย์พม่าก็ไม่เห็นเจ้าเมืองห้ามปราม พระมหาธาตุเมืองกำแพงเพชรจึงกลายเป็นพระเจดีย์พม่าอยู่จนบัดนี้ เจ้าคณะจังหวัดอยู่วัดนี้ มีงานไหว้พระมหาธาตุเป็นงานประจำทุกปี ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ถึงแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๓

วัดพระบรมธาตุ นครชุม มีหลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ ที่ชัดเจน แสดงให้เห็นว่าเป็นวัดที่เก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองนครชุมอย่างแท้จริง แม้แต่ในปัจจุบันคำขวัญของเมืองนครชุมก็ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณกาล ว่า

พระบรมธาตุคู่บ้าน พระยาวชิรปราการคุ้มเมือง ป้อมทุ่งเศรษฐีลือเลื่อง
กำแพงเมืองเจ็ดร้อยปี คลองสวนหมากเสด็จประพาส ทุ่งมหาราชบทประพันธ์ดี
หลวงพ่ออุโมงค์เป็นศักดิ์ศรี คนดีศรีเมืองนครพระชุม

ปัจจุบัน วัดพระบรมธาตุ มีฐานะเป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิด สามัญ ได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๙ ตามประกาศของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๕ หมู่ที่ ๓ บ้านปากคลองใต้ ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๔ มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๓๒ ไร่ ๒ งาน บนพื้นที่ราบริมแม่น้ำปิงทางฝั่งใต้ (ขณะนี้ติดคลองสวนหมาก) ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งล่าสุด เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นวัดพัฒนาดีเด่นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นวัดสะอาดประชาสุขใจ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘

พระยาลิไท ในกระบวนพยุหะยาตราจำลองกำลังเวียนเทียน

ปูชนียสถานและถาวรวัตถุภายในวัด

๑. **พระบรมธาตุเจดีย์** บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จำนวน ๙ องค์ ซึ่งสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ทรงนำมาสถาปนาไว้ เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๐๐ แต่เดิมพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นพระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ๓ องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน สันนิษฐานว่าสร้างโดย พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ปฐมบรมกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย องค์ ๑ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช องค์ ๑ และสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท องค์ ๑ ปัจจุบันพระบรมธาตุเจดีย์เป็นพระเจดีย์ทรงไทยประยุกต์ผสมมอญ เนื่องจากผู้ที่บูรณะครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ คือ พระยาตะก่า และพะโป้คหบดีพ่อค้าไม้ชาวกะเหรี่ยงได้สร้างพระเจดีย์ทรงมอญครอบไว้บนฐานเดิม พระเจดีย์จึงมีรูปอย่างที่เห็นในปัจจุบันนี้

พระบรมธาตุเจดีย์ พ.ศ. ๒๕๔๘

๒. **ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ๓ ต้น** สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไททรงนำมาสถาปนาไว้ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐ พร้อมกับพระบรมสารีริกธาตุ ปัจจุบันต้นพระศรีมหาโพธิ์มีขนาดบุรุษ ๑๐ คนโอบ และเหลืออยู่เพียง ๒ ต้น เนื่องจากอีก ๑ ต้นนั้นโดนน้ำเซาะโค่นลงแม่น้ำปิงไปนานแล้ว ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระบรมธาตุเจดีย์

ศาลาการเปรียญที่ตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม

๓. **พระอุโบสถ** เป็นอาคารทรงไทยหลังคาลด ๒ ชั้น สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กเครื่องบนเป็นไม้ ภายในเขียนรูปจิตรกรรมสมัยนิยมยุคปัจจุบัน

๔. **พระวิหาร** เป็นอาคารทรงไทยหลังคาลดชั้นเดียว สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กเครื่องบนเป็นไม้ เป็นที่เก็บพระพุทธรูป และคัมภีร์เก่า

๕. **วิหารพระประทานพร** เป็นอาคารทรงไทยหลังคาลดชั้นเดียว สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เครื่องบนเป็นไม้ ประดิษฐานพระพุทธรูปปางประทานพร

๖. **วิหารพระนอน** เป็นอาคารทรงไทยหลังคาลดชั้นเดียว สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กเครื่องบนเป็นไม้ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางไสยาสน์ และปางอื่น ๆ

๗. **วิหารคดด้านทิศใต้** เป็นอาคารทรงไทยหลังคาลดชั้นเดียว สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กเครื่องบนเป็นไม้ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ๓ สมัย จำนวน ๓๐ องค์ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งกองอำนวยการกุศลของทางวัด เช่นที่จำหน่ายดอกไม้ธูปเทียน

๘. **ศาลาเรือนไทย** เป็นอาคารทรงไทยแบบนครชุม สร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเจดีย์จำลอง หลวงพ่อโสธรจำลอง รูปหล่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหมฺรํสี) สำหรับให้ประชาชนได้กราบไหว้และปิดทอง

๙. **วิหารอดีตเจ้าอาวาส** เป็นอาคารทรงไทยหลังคาลดชั้นเดียว สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เครื่องบนเป็นไม้ เป็นที่ประดิษฐานรูปหล่ออดีตเจ้าอาวาส ๒ รูป คือ พระครูธรรราธิมุตมุนี (สี) และ พระวิเชียรโมลี (ปลั่ง)

๑๐. **เจดีย์บรรจุอัฐิอดีตเจ้าอาวาส** เป็นเจดีย์ที่สร้างโดยช่างพื้นบ้าน สำหรับบรรจุอัฐิ ของอดีตเจ้าอาวาส อดีตเจ้าคณะจังหวัด ๓ รูป คือ พระครูธรรราธิมุตมุนี (สี) พระวิเชียรโมลี (ปลั่ง) และ พระสิทธิวชิรโสภณ (ช่วง)

๑๑. **ศาลาการเปรียญศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม** เป็นอาคารทรงไทยเดิมมีจั่วเดียว ปัจจุบันบูรณะเป็น ๓ จั่ว ด้านบนสร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง ใช้เป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม ด้านล่างก่ออิฐถือปูน ปูด้วยหินอ่อนอย่างดี ใช้เป็นห้องประชุม ปฏิบัติธรรม มีห้องน้ำในตัว ๑๒ ห้อง

๑๒. **ศาลาเอนกประสงค์** เป็นอาคารทรงไทยหลังคาลดชั้นเดียว สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เครื่องบนเป็นไม้ เป็นที่บำเพ็ญกุศลทั่วไปทั้งงานมงคลและอวมงคล

๑๓. **สำนักงานวัด** เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กเครื่องบนเป็นไม้ เป็นสถานที่ติดต่องานทั่วไป และต้อนรับแขก

๑๔. **กุฏิเจ้าอาวาส** เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ ๓ มุข สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เครื่องบนเป็นไม้ เป็นที่พักของเจ้าอาวาส

๑๕. **หมู่กฏีสงฆ์** เป็นอาคารทรงไทยปั้นหยา ๒ ชั้น ครึ่งตึกครึ่งไม้ ๒๓ หลัง ๔ แถว ตั้งล้อมรอบหอฉันเก่า ด้านหลังองค์พระบรมธาตุเจดีย์ตามแบบแปลนวัดสมัยเก่า ที่กุฏีจะอยู่ด้านหลังพระมหาธาตุหรือเจดีย์ประธานของวัด

๑๖. **ศาลาหอฉันเก่า** เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ตั้งอยู่กลางหมู่กุฏีสงฆ์ ปัจจุบันแบ่งซอยออกเป็นห้องพักพระภิกษุ จำนวน ๑๐ ห้อง

๑๗. **โรงเรียนพระปริยัติธรรมหลังเก่า** เป็นอาคารทรงไทยแบบนครชุม สร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง ปัจจุบันด้านบนใช้เป็นที่เก็บพระพุทธรูป สิ่งของต่าง ๆ

๑๘. **หอกลอง – ระฆัง** เป็นอาคารทรงไทย ๒ ชั้น หลังคาลด ๒ ชั้น ๔ มุข สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก

๑๙. **เมรุ** เป็นอาคารทรงไทยหลังคาลดชั้นเดียว แบบเตาเผาเดียว สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก

๒๐. **ศาลาธรรมสังเวช** เป็นอาคารทรงไทยหลังคาลดชั้นเดียว สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เครื่องบนเป็นไม้ เป็นที่บำเพ็ญกุศลศพ – อัฐิ

๒๑. **ศาลาหอฉัน** เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก อยู่ติดกับศาลาเอนกประสงค์ เป็นที่ฉันภัตตาหารเช้า – เพลของพระภิกษุสามเณร

๒๒. **โรงครัว** เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก อยู่ติดกับหอฉัน เป็นที่ประกอบภัตตาหารเช้า – เพลถวายพระภิกษุสามเณร

๒๓. **ภัณฑาคาร** เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก อยู่ติดกับสำนักงานวัด เป็นที่เก็บรักษา – จ่ายพัสดุของใช้ต่าง ๆ ภายในวัด

๒๔. **ห้องน้ำสาธารณะ** สร้างตามแบบมาตรฐาน ๕ ห้องอยู่ด้านทิศตะวันออกของพระอุโบสถ ๑๖ ห้องอยู่ด้านหลังศาลาเอนกประสงค์ ๑๒ ห้องในศาลาการเปรียญชั้นล่าง
รวมห้องน้ำสาธารณะ ๓๓ ห้อง

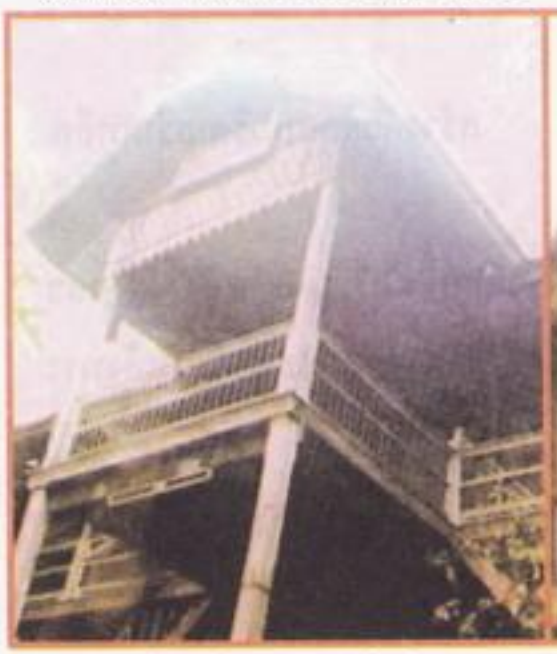

อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรม

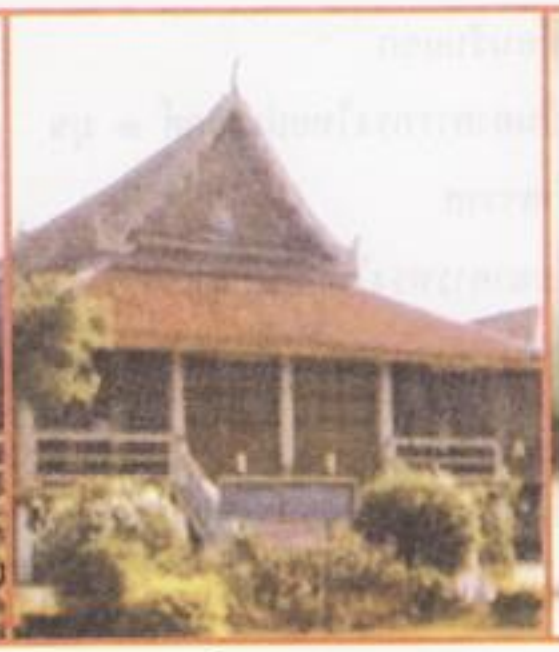

ศาลาก่อนการบูรณะ

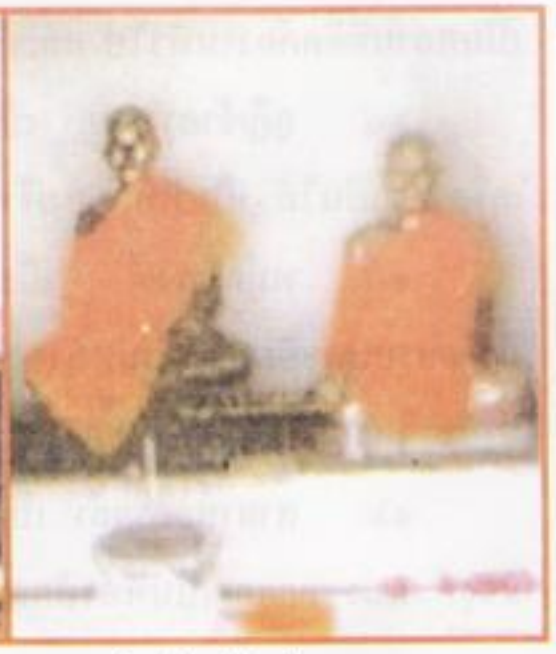

รูปหล่ออดีตเจ้าอาวาส

ลำดับเจ้าอาวาส

เนื่องจากวัดพระบรมธาตุ เป็นพระอารามหลวง ที่เจริญรุ่งเรืองตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และล่มสลายไปตามกฎวัฏจักร และตั้งขึ้นเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง จึงไม่สามารถระบุนามเจ้าอาวาสได้ทั้งหมด เท่าที่สืบค้นได้ มีดังนี้

๑. พระครูธรรมาธิมุตมุนี (สี) เจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร พ.ศ. ๒๔๓๕–๒๔๗๖

๒. พระวิเชียรโมลี (ปลั่ง) เจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร พ.ศ. ๒๔๗๗–๒๔๘๘

๓. เจ้าอธิการชู จันทร์เปรม เจ้าคณะตำบลนครชุม พ.ศ.๒๔๘๕–๒๔๕๐

๔. พระสิทธิวชิรโสภณ (ช่วง)เจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร พ.ศ. ๒๔๕๑–๒๕๓๕

๕. พระอุดม อุปโล รักษาการแทนเจ้าอาวาส พ.ศ.๒๕๓๕–๒๕๔๓

๖. พระเทพปริยัติ (อดุลย์ ป.ธ.๘) เจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร รักษาการ พ.ศ.๒๕๔๔

๗. พระศรีวชิราภรณ์ (วีระ ป.ธ.๙) เจ้าอาวาส – พระอุปัชฌาย์ พ.ศ. ๒๕๔๕–ปัจจุบัน

ปัจจุบันมีผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๓ รูป คือ

๑. พระมหาจำเนียร จิรวัโส ป.ธ.๙ ศศ.ม. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสรูปที่ ๑ และอาจารย์ใหญ่

๒. พระครูอาทรวชิโรดม (อุดม อุปโล) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสรูปที่ ๒

๓. พระครูสถิตย์วชิรธรรม (ประดิษฐ์) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสรูปที่ ๓

มีพระภิกษุ ๓๗ รูป สามเณร ๓๗ รูป รวม ๗๔ รูป เรียนธรรม – บาลี โดยในแต่ละปีนั้นมีพระภิกษุสามเณรสอบได้มากที่สุดเป็นอันดับ ๑ ของจังหวัดกำแพงเพชร

พระอุโบสถวัดพระบรมธาตุ

พระประธานในพระอุโบสถ

พระครูธรรมมาธิมุตมุนี (สี)
อดีตเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ และเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร

ประวัติความเป็นมาไม่สามารถสืบทราบได้
เป็นที่ พระครูเมธีคณานุรักษ์ ครั้งพระพุทธเจ้าหลวง ร.๕ เสด็จประพาสวัดพระบรมธาตุ
ต่อมาได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นที่ พระครูธรรมาธิมุตมุนี เจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร
ครองวัดอยู่ ๓๗ ปี จนมรณภาพ

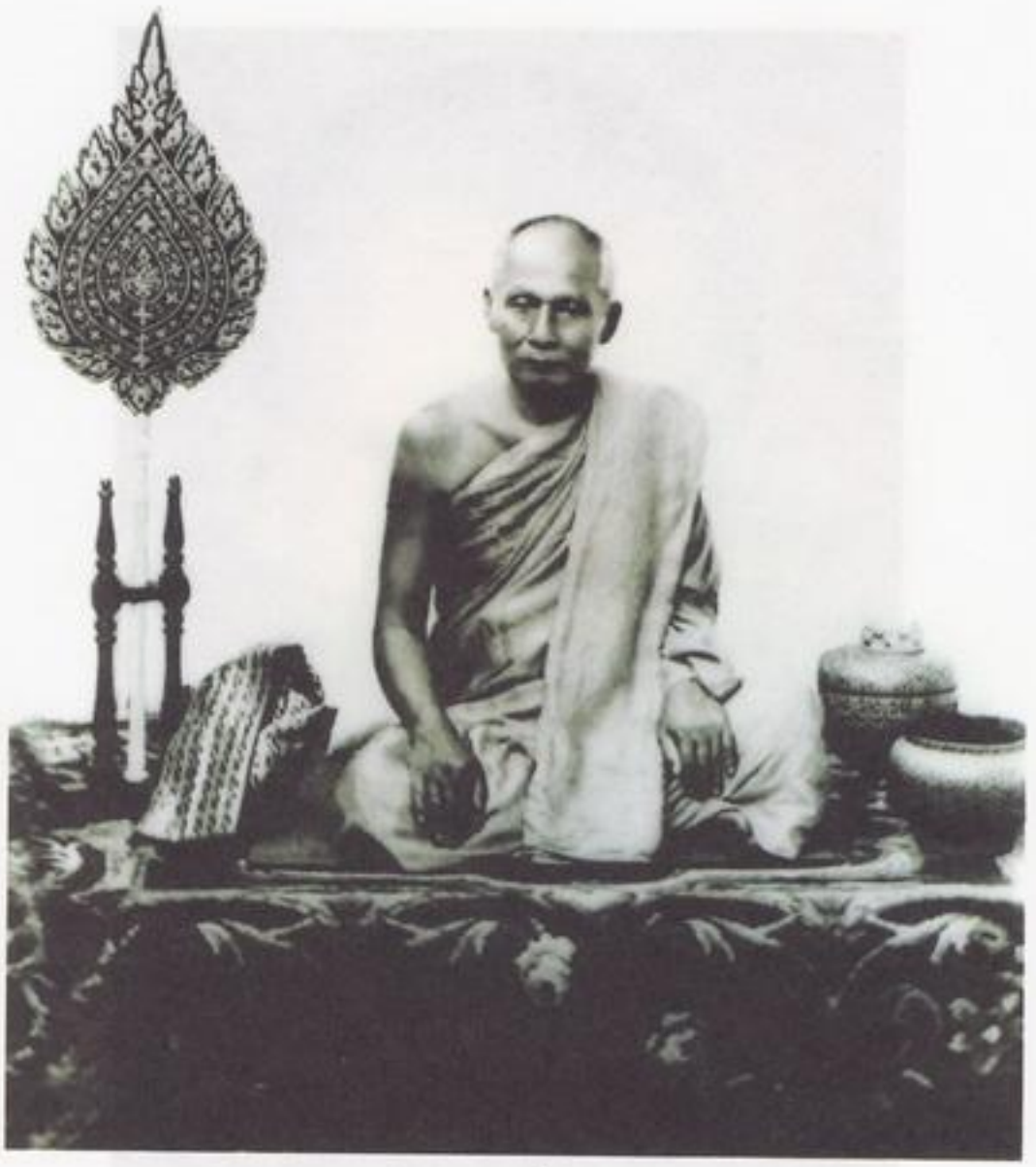

พระวิเชียรโมลี (ปลั่ง พรฺหมฺโชโต)
อดีตเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ และเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร

เดิมชื่อปลั่ง ส่วนนามสกุลไม่สามารถสืบทราบได้ เป็นบุตรคนที่ ๒ ของพ่อพุ่ม แม่น้อย ชาวลานดอกไม้ตก อุปสมบทที่วัดคูยาง และเคยเป็นเจ้าอาวาสวัดคูยางก่อนที่จะมาอยู่วัดนี้

พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นพระครูเมธีคณานุรักษ์ รั้งตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด

พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นพระครูวิเชียรโมลีศรีบรมธาตุนุรักษ์สังฆวาหะ เจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร

พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นพระวิเชียรโมลีศรีวชิรปราการคณานุรักษ์สังฆปาโมกข์ เจ้าคณะจังหวัด ฯ

ครองวัดอยู่ ๑๑ ปี จนมรณภาพ

เจ้าอธิการชู จันทร์เปรม

อดีตเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ และเจ้าคณะตำบลนครชุม

เดิมชื่อชู จันทร์เปรม อุปสมบทที่วัดพระบรมธาตุ ส่วนนามฉายาไม่สามารถสืบทราบได้ และตำแหน่งนั้นก็ไม่มีผู้ยืนยันว่าเป็นเจ้าคณะตำบลหรือไม่ สันนิษฐานจากคำนำหน้าชื่อว่าน่าจะเป็นเจ้าคณะตำบลนครชุม

ครองวัดอยู่ ๑ ปีเศษแล้วลาสิกขาไปมีครอบครัว

พระสิทธิวชิรโสภณ (ช่วง ปญฺญาโชโต พรหมอินทร์)
อดีตเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ และเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร

เดิมชื่อ ช่วง นามสกุล พรหมอินทร์ เป็นบุตรคนที่ ๘ ของพ่อสอน แม่ใจ เกิดที่บ้านโขมงหัก อำเภอเมือง อุปสมบทที่วัดคูยาง แล้วย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ และเป็นผู้ขอสถาปนาวัดขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕

พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นพระครูสิทธิวชิรโสภณ เจ้าคณะอำเภอเมืองกำแพงเพชร

พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นพระสิทธิวชิรโสภณ เจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร

ครองวัดอยู่ ๕๐ ปี จนมรณภาพ

เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง

เดิมชื่อ วีระ นามสกุล ภูมิเมือง เป็นบุตรคนที่ ๖ ของพ่อทวี แม่บาง เกิดที่บ้านคุยป่ารัง อำเภอพรานกระต่าย อุปสมบทที่วัดสุวรรณาราม ศึกษาหาความรู้จากวัดต่าง ๆ จนได้รับวุฒิทางการศึกษามากมาย เช่น พ.ม. ป.ธ.๙ พธ.บ. ศษ.บ. อ.ม. ปัจจุบันกำลังศึกษาดุษฎีบัณฑิต ที่ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก

พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นพระศรีวชิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง พระอุปัชฌาย์

ปัจจุบันเป็นรองผู้อำนวยการวิทยาสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

ครองวัดเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ - ปัจจุบัน

พระมหาจำเนียร จิรวัโส ผลาวงค์ ป.ธ.๙ ศษ.บ. ศศ.ม.
อาจารย์ใหญ่ และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง รูปที่ ๑

พระครูอาทรวชิโรดม
(อุดม อุปโล ภู่น้อย น.ธ.เอก พ.ม. พก.ศ.)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ รูปที่ ๒

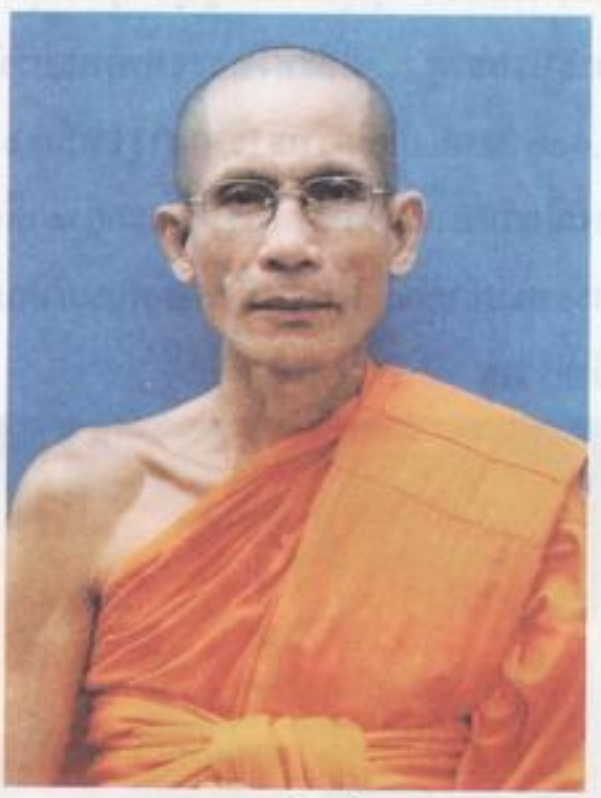

พระครูสถิตวชิราทร
(ประดิษฐ์ ยสวฑฺฒโน สิทธิศักดิ์ น.ธ.เอก พ.ม.)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ รูปที่ ๓

การบูรณะพระบรมธาตุ ๓ ครั้งใหญ่

ครั้งที่ ๑ พระยาตะก่า และพะโป้ พ่อค้าไม้คหบดีชาวกะเหรี่ยง ๒ พี่น้อง ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาติรื้อพระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ๓ องค์ ก่อใหม่เป็นพระเจดีย์ทรงมอญ กว้างยาวด้านละ ๑๕ วา (๓๐ เมตร เทียบบารมี ๓๐ ทัศ) สูง ๑๖ วา ๓ ศอก (๓๗ เมตร เทียบโพธิปักขิยธรรม ๓๗) เมื่อ พ.ศ.๒๔๑๔ แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ก่อนการเสด็จประพาสต้นเพียง ๓ เดือน ในสมัยหลวงพ่อพระครูธรรมาธิมุตมุนี (สี) เป็นเจ้าอาวาส

ครั้งที่ ๒ ร.ต.ทวี ผดุงรัตน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชรในสมัยนั้น ได้ชักชวนสาธุชนร่วมกันบูรณะองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยทำฉัตรขึ้นใหม่แทนของเดิมที่พะโป้นำมาจากเมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า โบกฉาบปูนปั้นลายทาสีใหม่ ในสมัยหลวงพ่อพระสิทธิ วชิรโสภณ (ช่วง) เป็นเจ้าอาวาส

ครั้งที่ ๓ คุณทรงพล คุณกัลยาณี พันธุ์เถกิงอมร บริจาค ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท เป็นเจ้าภาพบูรณะทาสีทององค์พระบรมธาตุ คุณสันติ พันธุ์เถกิงอมร ทอดผ้าป่าสมทบอีก ๖๗๐,๐๐๐ บาท เพื่อซ่อมฉัตรและทาสีทอง คุณประเสริฐสุข คุณสีสุดาล่ำซำ และคณะ บริจาค ๓๐๐,๐๐๐ บาทปูหินแกรนิตรอบองค์พระบรมธาตุ และศรัทธาจากพุทธบริษัททั่วไปบริจาคเป็นเจ้าภาพรั้วอัลลอยรอบองค์พระบรมธาตุ ๔๗๐,๐๐๐ บาท และศรัทธาจากสาธุชนอีก ๖๐,๐๐๐ บาท รวมทั้งหมด ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท โดยอัญเชิญฉัตรลงเมื่อวันมาฆบูชา ทำการบูรณะอยู่ ๓ เดือน จึงแล้วเสร็จ และมีพิธีอัญเชิญฉัตรขึ้นประดิษฐานบนยอดพระบรมธาตุเจดีย์ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๘ ในสมัยของหลวงพ่อพระศรีวชิราภรณ์ (วีระ) เป็นเจ้าอาวาส

พระพุทธรูป ๓ สมัยในวิหารคดทิศใต้

ทัศนียภาพวัดจากคลองสวนหมาก

ประเพณีการนบพระเล่นเพลง

หลังจากที่สมเด็จพระมหาธรรราชาลิไทยหรือพระยาลิไท ได้นำเอาพระบรมสารีริกธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์มาสถาปนาไว้ ณ วัดพระมหาธาตุ (เดิมเรียกชื่ออย่างนี้) เมืองนครชุมซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงทางทิศตะวันตก แล้วนั้น เมื่อถึงวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ของทุก ๆ ปี พระองค์จะเสด็จมาจากเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยโดยกระบวนพยุหะยาตรามายังเมืองนครชุมทุกปี เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์ เจ้าเมืองที่อยู่ในปกครองของเมืองนครชุม เช่น เมืองกำแพงเพชร เมืองไตรตรึงษ์ เมืองคณฑี เมืองเทพนคร เมืองโกสัมพีนคร ฯลฯ ก็พากันมาเข้าเฝ้าและนำการละเล่นประจำเมืองของตนมาแสดงเพื่อความสำราญพระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดินเหนือหัว และให้เป็นการละเล่นที่จะสร้างความเพลิดเพลินและคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางของเหล่าทหารในกระบวนพยุหะยาตรา ซึ่งก็เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนานจนเลือนหายไปในสมัยกรุงศรีอยุธยา พึ่งมาฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ด้วยเห็นว่าเป็นประเพณีที่ดีงามเมื่อประมาณ ๒๐ กว่าปีที่ผ่านมานี้และปฏิบัติสืบต่อกันมาทุก ๆ ปี

เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน ๓ ของทุกปี ทางวัดได้จัดประเพณีไหว้พระบรมธาตุ นครชุม โดยเริ่มงานตั้งแต่วันขึ้น ๑๔ ค่ำ ถึง วันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี และมีสาธุชนมาร่วมนมัสการพระบรมธาตุกันอย่างต่อเนื่อง เพราะเชื่อว่ามีอานิสงส์มาก ดังคำในจารึกนครชุมที่ว่า

...ผิผู้ใดได้ไหว้นบกระทำบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุ และพระศรีมหาโพธิ์นี้ว่าไชร้ มีผล อานิสงส์พร่ำเสมอดั่งได้นบตนพระเป็นเจ้าบ้างแล้.....

จังหวัดกำแพงเพชรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จัดกระบวนพยุหะยาตราเพื่อมานบพระบรมธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตามแบบอย่างที่พระยาลิไทได้ปฏิบัติมา โดยใช้ชื่อว่า ประเพณีนบพระเล่นเพลง นบ คือ ไหว้ เล่นเพลง คือการละเล่นต่าง ๆ ที่จัดให้มีในงานนั่นเอง

แต่เดิมประเพณีไหว้พระบรมธาตุ นครชุม นั้นมีถึง ๑๕ วัน ๑๕ คืน มีผู้คนจากต่างถิ่นเดินทางมาพักค้างแรมบริเวณรอบวัดเต็มไปหมดเพื่อเที่ยวงานไหว้พระบรมธาตุซึ่งเป็นมหกรรมใหญ่ประจำปี ซึ่งต่อมาได้จัดงานลดลง ๆ เหลือ ๙ วัน ๙ คืน แล้วลดลงมาเหลือ ๗ วัน ๗ คืน จนกระทั่งในปัจจุบันเหลือเพียง ๕ วัน ๕ คืนเท่านั้น แต่ก็ยังมีประชาชนมาไหว้กันอย่างไม่ขาดสาย

ศิลาจารึกหลักที่ ๓
(จารึกนครชุม)

ศักราช ๑๒๗๙ ปีระกา เดือน ๘ ออก ๕ ค่ำ วันศุกร์ หนไทย กัดเล้า บูรพผลคุณีนักษัตร เมื่อยามอันสถาปนานั้นเป็น ๖ ค่ำแล พระยาลือไทยราช ผู้เป็นลูกพระยาเลอไทยเป็นหลานแก่พระยารามราช เมื่อได้เสวยราชย์ในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัยได้ราชาภิเษก อันฝูงท้าวพระยาทั้งหลายอันเป็นมิตรสหาย อันมีในสี่ทิศนี้ แต่งกระยาดงวาย ของฝากหมากปากมาไหว้อันยัดยัญอภิเษกเป็นท้าวเป็นพระยาจึงขึ้นชื่อศรีสุริยพงศ์มหาธรรมราชาธิราช หากเอาพระศรีรัตนมหาธาตุอันนี้มาสถาปนาในเมืองนครชุมนี้ปีนั้นพระมหาธาตุอันนี้ใช่ธาตุอันสามานต์คือพระธาตุแท้จริงแล เอาลุกแต่ลังกาทวีปพู่น มาดาย เอาทั้งพืชพระศรีมหาโพธิ์ อันพระพุทธเจ้าเราเสด็จ อยู่ใต้ต้นและผจญพลขุนมาราธิราช ได้ปราบแก่สัพพัญญุตญาณเป็นพระพุทธมาปลูกเบื้องหลังพระมหาธาตุนี้ ผิผู้ใดได้ไหว้นบกระทำบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุและพระศรีมหาโพธินี้ว่าไชร้มีผลอานิสงส์พร่ำ เสมอดังได้นบตนพระเป็นเจ้าบ้างแล ความดังนี้เราบ่มิหากกล่าวคำ พระพุทธเจ้าเราหาบอกไว้เองไชร้เมื่อพระเป็นเจ้าได้เป็นพระพุทธ วันนั้นชนมาพิธี เราคนนี้ยังในร้อยปีเลย แต่เมื่อนั้นแลมาเถิง บัดนี้ว่าไชร้ ชนม์ เราคนคลาจาก ร้อยปีแลบัดนี้ถอยปีหนึ่ง ไปแล้ยังแต่เก้าสิบเก้าปีดาย ผิมีคนถามว่านี้ตั้งแต่คลาร้อยปีนั้นแล้ ยังคงแต่เก้าสิบเก้านั้น ได้กี่ปีแล้สิ้น ให้แก้ว่าดังนี้เมื่อปีอันพระยามหาธรรมราชก่อพระธาตุนี้ ชนม์คนถอยจากร้อยปีนั้นได้ร้อยสามสิบเก้าปีแล ปีอันถอยนั้นว่าไชร้ในปีเถาะแต่ปีนั้นมาแล ฝูงเจ้าขุนพราหมณ์เศรษฐี ถอยจากเป็นมลาก เป็นดีเข้าแต่นั้นแลยังฝูงรู้หลวก โหรทายยาหยูกก็ถอยแต่นั้นแล บ่ชอบบ่ยำเลยผิมีคนถามดังนี้โสด แต่วันพระเจ้าเราได้เป็นพระพุทธในใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ มาเถิงวันสถาปนาพระศรีรัตนธาตุนี้ได้เท่าใด ให้แก้ว่าดังนี้ ผิจักนับด้วยปี· ได้พันเก้าร้อยสี่สิบหกปี ๐ ปี อันพระได้เป็นพระพุทธนั้นในปีวอกผจักนับด้วยวันได้เจ็ดแสนหมื่นสี่ร้อยหกสิบแปดวัน วันพระได้เป็นพระพุทธนั้นในวันพุธ วันหนไทยวันเตาญี ๐ ผิมีคนถามศาสนาพระเป็นเจ้ายังเท่าใดจักสิ้นอั้น ให้แก้ว่าดังนี้ แต่ปีอันสถาปนาพระมหาธาตุนี้เมื่อหน้า ได้สามพันเก้าสิบปีจึงจักสิ้นศาสนาพระเป็นเจ้า ๐ อันหนึ่งโสดนับแต่ปีสถาปนาพระมหาธาตุนี้ไปเมื่อหน้า ได้ เก้าสิบเก้าปีเถิงในปีกุน อันว่าพระปิฎกไตรนี้จักหายแล หาคนจักรู้แท้แลมิได้เลย ยังมีคนรู้คัน สเล็กสน้อยไชร้ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่าพระมหาชาติ หาคนสวดแลมิได้เลย ธรรมชาดกอันอื่นไชร้ มีต้นหาปลายมิได้ มีปลายหาต้นมิได้เลย จำพวกพระอภิธรรมไชร้พระปัฏฐานแลพระยมก ก็จักหายเมื่อนั้นแล แต่นั้นเมื่อหน้า ได้พันปีโสด ฝูงภิกษุสงฆ์อันจำศีลคงสิกขาบทสี่ อันยังมีสิกขาบทอันหนักหนามิได้เลย แต่นั้นเมื่อหน้าได้พันปีโสด อันว่าฝูงชีจักทรงผ้าจีวรหามิได้เลยเท่ายังมีผ้าเหลือง

น้อยหนึ่งเหน็บในหูแลรู้จักศาสนาพระเป็นเจ้าดาย แต่นั้นเมื่อหน้าได้พันปีโสด อันว่าจักรู้จักผ้าจีวร จักรู้จักสมณะน้อยหนึ่งหามิได้เลย ธาตุพระเป็นเจ้าที่นี่ก็ดี แห่งอื่นก็ดียังคงเลย เมื่อปีอันจักสิ้นศาสนาพระพุทธเป็นเจ้าที่สุดทั้งหลายอั้น ปีชวดเดือนหกบูรณมี เสาร์ วันไทย วันระวายสัน วันไพสาขฤกษ์ เถิงเมื่อวันดังนั้น แต่พระธาตุทั้งหลายอันมีในแผ่นดินนี้ก็ดี ในเทพโลกก็ดีในนาคโลกก็ดี เหาะไปกลางหาว และไปประชุมกันในลังกาทวีปเข้าอยู่ในกลวง รัตนมาลิก มหาสถูปแล้วจึงจักเหาะไปอยู่ในต้นพระศรีมหาโพธิที่พระพุทธเป็นเจ้าตรัสแก่สรรเพชญุตญาณเป็นพระพุทธเมื่อก่อนอั้น จึงจักกาล ไฟไหม้พระธาตุทั้งอั้นสิ้นแล เปลวพุ่งขึ้นคุงพรหมโลก ศาสนาพระพุทธจักสิ้นในวันดังกล่าวอั้นแล แต่นั้นเมื่อหน้า ฝูงคนอันจักรู้บุญธรรมมหามิได้หลายเลยย่อมจักกระทำบาปกรรมแลจักเอาตนไปเกิดในนรกไชร้ แต่นี้เมื่อหน้า ฝูงสาธุสัตบุรุษทั้งหลายเร่ง เร่งกระทำบุญธรรมในศาสนาพระพุทธ เมื่อยังมีเท่าวัน ชั่วเราบัดนี้มีบุญหนักหนา จึงจักได้มาเกิดทันศาสนาพระเป็นเจ้าไชร้จุ่งทั้งหลายหมั่นกระทำบูชาพระสถูป เจดีย์ พระศรีมหาโพธิอันเสมอดังตน พระเจ้าเรา ผิผู้ใดได้ปรารถนาด้วยใจศรัทธาดังอั้นซือ จักปรารถนาไปเกิดในเมืองฟ้า...ตรอด พระศรีอารยไมตรีลงมาเป็นพระพุทธ เยีย มาเกิดในเมืองดินนี้คาบเดียวก็ได้ ดาย ผิมีคนถามดังนี้โสด ดังฤาแลไปรู้ระบับ ปีเดือนวันคืนอันถอยแท้ ดังอั้น ผู้ใดหารังพิจารณาสังขยาคูณดูแลรู้แท้ดังอั้นสิ้น ให้ขานว่าดังนี้ ผู้คูณสังขยาพิจารณาดูอั้นคือตนพระยาศรีสุริยพงศ์มหาธรรมราชาธิราชแล พระยามหาธรรมราชนั้นยังมีคุณอันรู้ดังฤาบ้างอั้น ให้ขานว่าดังนี้ พระยาธรรมราชนั้นคงปัญจศีลทุกเมื่อ นบพ...ส...รร...ในราชมนเทียรบ่ห่อน ขาดสักวันสักคืน.....ง.....เดือนเพ็ญไปนบพระธาตุอันตนห.....ทั้งหลายสดับธรรมเทศนาโอยทานเข.....เบรียน ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายให้.....มุดเป็นเถรมหาเถรอัน.....ใ.....หลายประการหนักหนา.....ที่คณนาแลมิได้รู้จัก ค.....ฟ้าหลายกว่าพันชื่อคน.....น ดาวไชร้จักเป็น.....จักลม จักไฟจัก.....ม จักเป็น.....ปากดัง.....ขึ้นจักดู.....ต.....น ผู้.....เ.....เมืองอันใดก็รู้สิ้น อันรู้ศาสตร์ อ.....คลอ้งช้างเป็นพฤฒิบาศ ศาสตร์.....ก็นับตวงถ้วนไชร้

ยังมากกลา.....แพ้ตนแพ้ท่านก็รู้หมั่น.....เหมืองแปลงฝายรู้ปรา.....คู้ลักข้าวลักของบ่อห่อน.....นโทระแก่ตนเทียมบา.....เมื่อชั่วพระยาราม
ราช.....กว้างขวางรอดทุกแห่ง.....ไหว้มาคัลทุกแห่ง
เ ม . . . . . ทุ ก แ ห่ ง เ พื่ อ พ่ อ ลู ก

พ่อ.....เป็นเจ้าเป็นขุนอยู่บ้านเมืองขาด.....หลายบั้นหลายท่อนแชว.....หลายบั้นท่อนดังเมืองพ.....นกเป็นขุนหนึ่ง เมืองคณฑี พระบางหาเป็นขุนหนึ่ง.....เมืองเชียงทอง หาเป็นขุนหนึ่ง เมือง.....หาเป็นขุนหนึ่ง เมืองบางฉลังหาเป็นขุนหนึ่ง.....ต่างทำเนื้อทำตนเขาอยู่ เมื่อล..... น ได้เสวยราชย์แทนที่ปู่ย่าพ่อแม่.....เป็นเจ้าขุนเป็นขุนนั้นด้วย กำลัง.....กโรม ในตีนพิงนี้.....ปลูกหมากพร้าวหมากลาง ทุกแห่ง.....แต่งให้ขุนพี่ขุนน้องลูกหลาน.....ไพร่ฟ้าข้าไทย ขี่เรือไปค้าขี่ม้าไปขาย.....งต้องใจมิได้เพื่อด้วยอำนาจแก่.....ราชนั้น เมื่อชั่วลุนนี้ ผิขุนผู้ใดในเมืองนี้ว่าไชร้ จุ่งให้รู้บุญธรรมสถูป เจดีย์ พระศรีมหาโพธิ.....งานไชร้ใช้ผิบ่อชอบเมื่อใช้ไชร้ อย่าพาใช้.....นาจุ่งข้าวเหลือเกลือทุนใน เมืองตน ผิว่า.....ต่างบ้านต่างเมือง ก็จักมาพึ่งมาอิงตน.....ว่าไชร้ ตนไปขอพึ่งเมืองน่าน ท่านก็ดูแคลนนิสัยตนโสด ไพร่ฟ้าข้าไทยลูกเจ้าขุนผู้ใดได้ข้ำ เอาเหย้าน้าวเอาเรือนเขา พ่อตายให้ไว้แก่ลูก พี่ตายให้ไว้แก่น้องขุนผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรมดังอั้น ขุนผู้นั้น.....มิยืนเยิงเหิงนานเลย คำนี้กล่าวคันสเล็ก สน้อย แลคำอันพิศาดารไชร้ กล่าวไว้ในจารึกอันมีเมืองสุโขทัย.....พระยาธรรมิกราชให้ไปพิมพ์เอารอยตีน.....พระเป็นเจ้าเถิงสิงหลอันเหยียบเหนือจอมเขาสุมนกูฏบรรพตประมาณเท่าใดเอามาพิมพ์ไว้จุ่งคนทั้งหลายแท้.....อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองศรีสัชนาลัยเหนือจอมเขา.....อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองสุโขทัยเหนือจอมเขาสุมนกูฏอันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองบางพาน เหนือจอมเขานางทองอันหนึ่งประดิษฐานไว้เหนือจอมเขาที่ปากพระบาง จารึกก็ยังไว้ด้วยทุกแห่งฯ

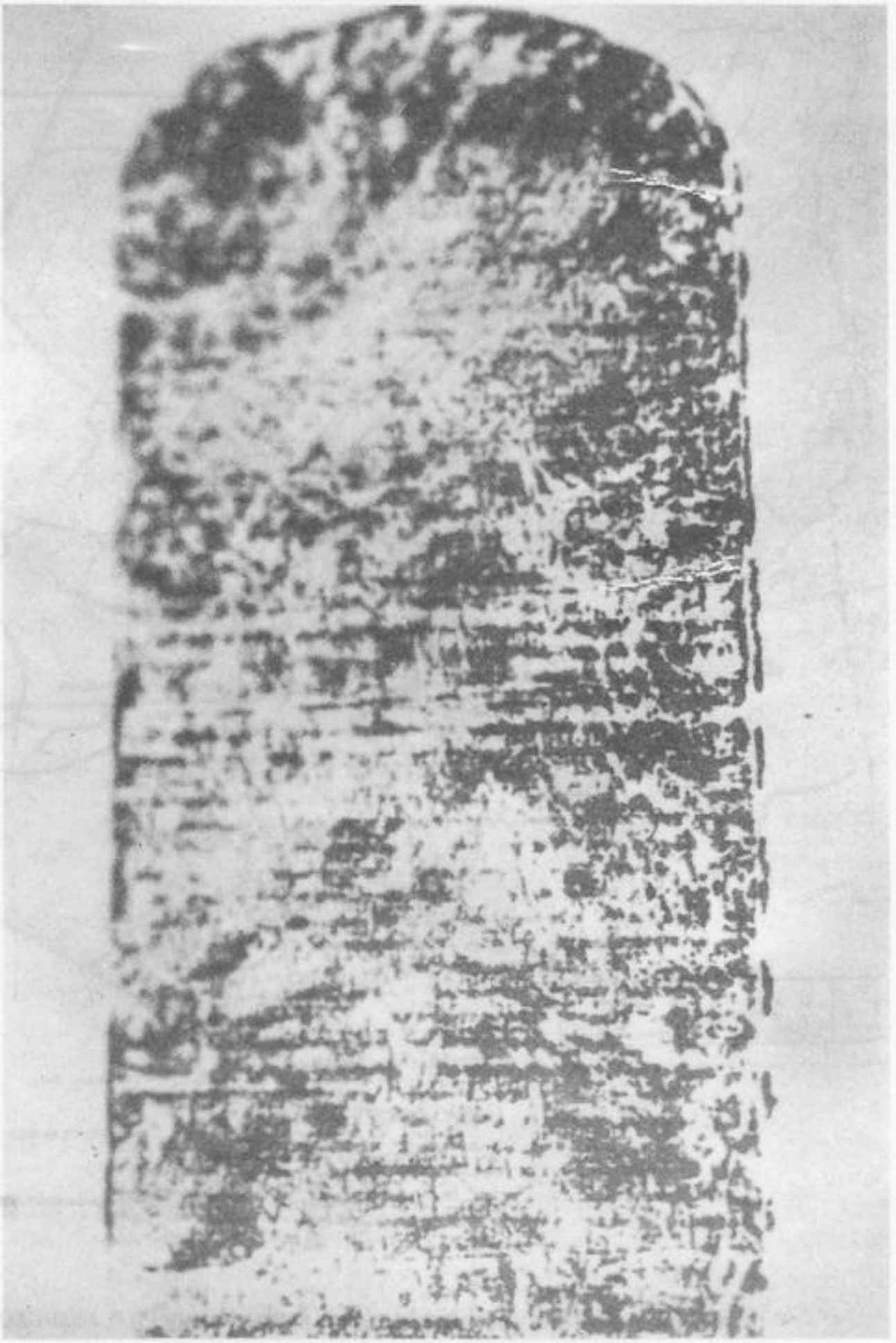

ศิลาจารึกหลักที่ ๓ (จารึกนครชุม)

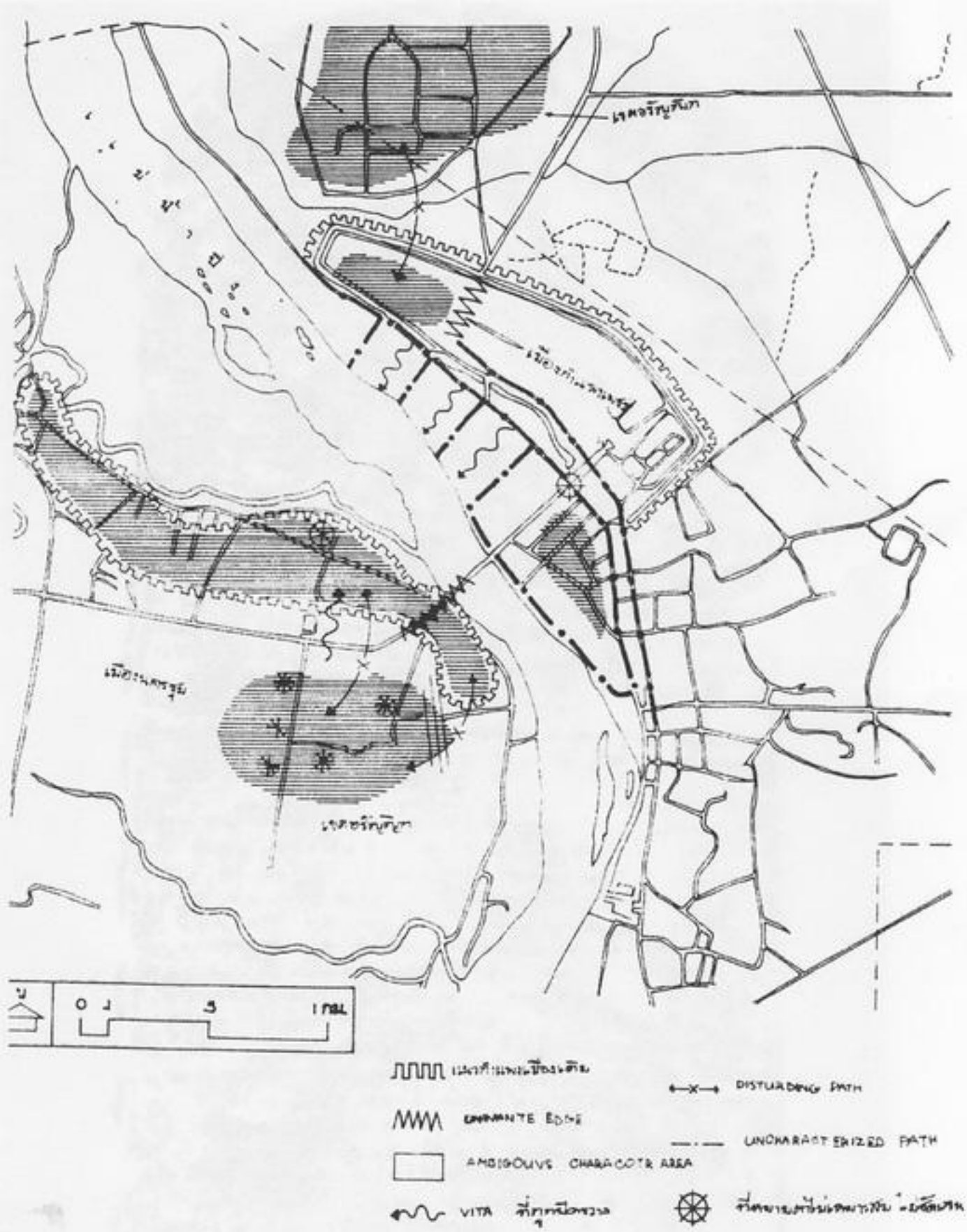

แผนที่แสดงแนวกำแพงเมืองโบราณของนครชุม ซึ่งสร้างประมาณปี พ.ศ. 1800-1900 ซึ่งปัจจุบันถูกทำลายลงไปมากแล้วแทบไม่มีซากให้เป็นอนุสรณ์ และทางฝั่งกำแพงเพชรแนวกำแพงเมืองยังเกือบสมบูรณ์ ได้รับการบูรณะดูแลเป็นอย่างดี

พระพุทธพจน์

● นิพพานัง ปรมังสุขัง	นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง
● อัตตา หิ อัตตโน นาโถ	ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน
โก หิ นาโถ ปโร สิยา	บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้
อัตตา หิ สุทันเตนะ	เมื่อเราฝึกฝนตนดีแล้วไซร้
นาถัง ละภะติ ทุลละภัง	เราย่อมได้ที่พึ่งที่บุคคลอื่นได้โดยยาก
● อัตตนา โจทยัตตานัง	จงกล่าวโทษความผิด จิตของเราไว้เสมอ
● สัพพทานัง ธัมมทานัง ชินาติ	การให้ธรรมะเป็นทาน ชนะทานทั้งปวง
● มโนปุพพังคมา ธัมมา มโนเสฏฐา มโนมยา	ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า
	มีใจประเสริฐสุด สำเร็จที่ใจ
● นิสสัมมะ กะระณัง เสยโย	จงใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำ แล้วจึงพูด
● สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง	ไม่ทำความชั่วทุกชนิดทั้งทางกายและวาจา ใจ
● กุสะลัสสูปะสัมปะทา	ทำแต่ความดีทุกอย่างทั้งกายและวาจาใจ
● สะจิตตะปะริโยทะปะนัง	ทำจิตใจให้ผ่องใสไว้เสมอ
● เอตัง พุทธานะสาสะนัง	พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสอย่างนี้
	เหมือนกันหมดฯ
● อนิจจา วต สังขารา	สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
อุปปาทวยธัมมิโน	เมื่อเกิดขึ้นแล้วมันก็เสื่อมไป
อุปปัชชิตวา นิรุชฌันติ	เกิดขึ้นแล้วมันก็ดับไป
เตสัง วูปสโม สุโข	การเข้าไปสงบกาย นั่นชื่อว่าเป็นสุข
● นัตถิ โลเก อนินทิโต	คนไม่ถูกนินทาเลยไม่มีในโลก
● นินทา ปสังสา	ขึ้นชื่อว่านินทาและสรรเสริญเป็นธรรมดาของโลก
● ปิยโต ชายเต โสโก ปิยโต ชายเต ภยัง	ความเศร้าโศกเสียใจเกิดขึ้นจากความรัก
	ภัยอันตรายเกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยความรัก
	เป็นเหตุ

- **ปมาโท มัจจุโน ปทัง** — ความประมาทเป็นทางของความตาย
- **อัปปมาเทนะ สัมปาเทถะ** — ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม
- **จิตเต สังกิลิฏเฐ ทุคติ ปาฏิกังข** — เวลาตายจิตเศร้าหมอง จะมีอบายภูมิเป็นที่ไป
- **จิตเต ปาริสุทเธ สุขคติ ปาฏิกัง** — เวลาตายจิตใจผ่องใสด้านบุญกุศล จะมีสวรรค์เป็นที่ไป
- **สัพเพ สัตตา ปริจุสันติ มรณันตัง หิ ชีวิตัง** — สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาในโลก ไม่มีใครอยู่ตายหมด
- **อักขาตาโร ตถาคตา** — ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอก
- **นิมิตตัง สาธุ รูปานัง กตัญญู กตเวทิตา** — บุคคลที่มีความกตัญญูรู้คุณที่ท่านอุปการะทำแล้ว และตอบสนองท่านด้วยความดี คนเช่นนี้เขาเรียกว่า “คนดี”
- **ชิคัจฉา ปรมา โรคา** — ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง
- **อจิรัง วตยัง กาโย ปฐวิง อธิเสสสติ ฉุทโท อเปตวิญญาโณ นิรัตถังวะ กลิงครัง** — ตัวเรานี้เวลานี้มีอุปมาเหมือนท่อนไม้ที่เขาทิ้งอยู่ในป่า ย่อมไม่มีใครมีความสนใจร่างกายของเรานี่หาสาระประโยชน์อะไรไม่ได้ เวลานี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ต่างอะไรกับท่อนไม้ที่เคลื่อนที่ได้ ในไม่ช้าความดับจะเข้ามาถึง
- **ธัมมจริยา จ เอตัมมัง คลมัตต** — การประพฤติธรรมจัดเป็นอุดมมงคล
- **อเสวนา จ พลานัง ปัณฑิตานัญจ เสวนา ปูชา จ ปูชนียานัง เอตัมมัง คลมุตตมัง** — การไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑ จัดว่าเป็นอุดมมงคล
- **ปุตตัง คีเว** — ห่วงลูกผูกคอ
- **ธนัง ปาเท** — มีทรัพย์สินผูกเท้า
- **ภริยา หัตเถ** — มีสามีภรรยาต้องประกอบกิจกรรมมากขึ้น
- **สีเลนะ สุคะติง ยันติ** — คนที่มีศีลจะมีความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้า
- **สีเลนะ โภคะสัมปทา** — คนที่มีศีลจะมีทรัพย์สมบัติไม่เดือดร้อน ชาติหน้าจะรวยมาก
- **สีเลนะ นิพพุติง ยันติ** — ศีลจะเป็นปัจจัยให้เข้าถึงนิพพาน

* *

ประวัติพระแก้วมรกต

ในกาลเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่นิพพานได้ ๕๐๐ พรรษา ในกาลครั้งนั้น มีพระอรหันต์องค์หนึ่งมีนามปรากฏว่า พระนาคเสน เป็นศิษย์แห่งพระธรรมรักขิตเถระ สถิตอยู่อโศการามเมืองปาฏลีบุตรมหานคร พระนาคเสนองค์นี้มีปัญญาสามารถ ฉลาดรู้ในพระปิฎกธรรม อาจสามารถแก้ได้ซึ่งอรรถปัญหาปริศนาทั้งปวง เป็นอาจารย์แห่งพระยามิลินท์บรมกษัตริย์ ท่านพิจารณาด้วยปัญญาอันสุขุมคัมภีรภาพว่า ควรจะสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นที่บูชาแก่เทพามนุษย์ แต่เห็นว่ามนุษย์ปุถุชนทุกวันนี้มีสันดานประกอบไปด้วยโลภะหลงเป็นอันมาก ครั้นจะทำด้วยทองคำหรือเงินยวงก็กลัวพวกพาลจะเอาไปทำลายจำหน่ายเสีย จะมิถาวรอยู่ถึง ๕,๐๐๐ ปี ถ้าจะทำด้วยแก้วก็เห็นจะวัฒนาถาวรสืบอายุพระพุทธศาสนาไปนานได้

ในกาลครั้งนั้นองค์อัมรินทราธิราชทรงพิจารณาและทรงทราบในวาระจิตของพระนาคเสนเถระด้วยทิพยจักษุ จึงพร้อมด้วยพระวิษณุกรรมเทพบุตรเสด็จมาสู่อโศการามขออาสาสร้างพระพุทธรูปถวาย เมื่อได้รับอนุญาตแล้วองค์อัมรินทราธิราชกับพระวิษณุกรรมเทพบุตรจึงเสด็จไปสู่เวพุบรรพต(เทวีบลบรรพต) เพื่อขอแก้วจากพวกอสูรกุมภัณฑ์ยักษ์ที่รักษาแก้ว ฝ่ายพวกกุมภัณฑ์เมื่อทราบความประสงค์แห่งองค์อัมรินทราธิราชแล้วก็ได้มอบถวายแก้วมรกตที่มีพรรณสีเขียว มีรัศมีงามประเสริฐ มีแก้วแวดล้อมเป็นบริวารตั้ง ๑,๐๐๐ ดวง แก่องค์อัมรินทราธิราช

เมื่อได้แก้วแล้วพระวิษณุกรรมเทพบุตรก็กระทำแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปปรากฏดังพุทธลักษณะอันงดงามตามความประสงค์ของพระนาคเสนเถระเจ้า พระนาคเสนเถระเจ้าจึงบอกแก่อุบาสกอุบาสิกาทายกให้สร้างพระมหาวิหารในที่ใกล้อโศการามในเมืองปาฏลีบุตร แล้วอัญเชิญพระแก้วมรกตเข้ามาประดิษฐานไว้เหนือแท่นรัตนบัลลังก์ในท่ามกลางแห่งพระมหาวิหาร

แต่นั้นมากิตติศัพท์แห่งพระแก้วมรกตก็แพร่หลายไปโดยทิศานุทิศชนวาณิชและพราหมณ์คหบดีเสรษฐีมาถวายนมัสการบูชาเป็นเอนกนับมิได้พระอรหันตขีณาสพในชมพูทวีปทั้งแปดทิศก็มาทำสักการะบูชาเป็นพระพุทธเคารพ และพระมหาราชาธิราชเจ้าต่างประเทศที่เป็นสัมมาทิฏฐิก็มาประชุมพร้อมกันทำความเคารพถวายสักการะบูชาพระแก้วมรกต พระแก้วมรกตก็เปล่งพระรัศมีมีพรรณ ๖ งามหาที่เปรียบมิได้ ครั้นได้เห็นพระแก้วมรกตเปล่งพระรัศมีปรากฏเป็นมหัศจรรย์แก่จักษุเช่นนี้แล้ว พระนาคเสนเถระเจ้าก็เชิญพระบรมสารีริกธาตุ ๗ พระองค์ อันมีพรรณงามต่าง ๆ กันขึ้นประดิษฐานในผอบแก้ว แล้วยกขึ้นเหนือพานแก้ว ๗ ชั้น จากนั้นได้ตั้งสัตยาธิษฐานขออาราธนาพระบรมธาตุ ๗ พระองค์ให้เสด็จเข้าสถิต

ในองค์พระแก้วมรกตเพื่อจะได้เป็นที่บูชาแก่เทพามนุษย์อยู่ชั่วกัลปาวสานสิ้นกาลนาน ขณะนั้นพระบรมธาตุพระองค์ ๑ เสด็จเข้าสถิตอยู่ในพระโมลี อีกพระองค์ ๑ เสด็จเข้าสถิตอยู่ในพระนลาฏ อีกพระองค์ ๑ เสด็จเข้าสถิตอยู่ในพระหัตถ์ขวาและพระหัตถ์ซ้าย อีกพระองค์ ๑ เสด็จเข้าสถิตอยู่ในพระเพลาขวาและพระเพลาซ้าย อีกพระองค์ ๑ เสด็จเข้าสถิตอยู่ในพระทรวง พระบรมธาตุก็ฌสด็จเข้าสถิตในพระกายพระแก้วมรกตทั้ง ๗ พระองค์ ขณะนั้นก็เกิดแผ่นดินไหวเป็นมหัศจรรย์ ครั้นพระนาคเสนเถระเจ้าได้เห็นอัศจรรย์อย่างนั้นแล้วจึงเล็งดูด้วยญานสมาบัติก็ได้ทราบชัดจึงได้ทำนายว่า พระแก้วมรกตองค์นี้จะไม่ได้อยู่ที่เมืองปาฏลีบุตรตลอดไป แต่จะเสด็จไปโปรดสรรพสัตว์ในภูมิประเทศ ๕ แห่ง คือ ลังกาทวีป ๑ กัมพูชาศรีอยุธยา ๑ โยนะวิไสย ๑ สุวรรณภูมิ ๑ ปะมะหละวิไสย ๑ พระนาคเสนครั้นทำนายดังนี้แล้วก็ดำรงอยู่ในพระบวรพุทธศาสนาสมควรแก่อายุขัยก็ดับขันธนิพพาน

พระแก้วมรกตก็ไปประดิษฐานตามที่ต่าง ๆ ตามคำทำนายของพระนาคเสนเถระเจ้า คืออยู่ในลังกาทวีปประมาณ ๒๐๐ ปีเศษ แล้วไปประดิษฐานอยู่ในกัมพูชาศรีอยุธยาอีก ๑๐๐ กว่าปีจนกระทั่งน้ำท่วมกรุงอินทปัฐจึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานในกรุงศรีอยุธยาราชธานีเป็นเวลาช้านาน อยู่มาจนกระทั่งพระยาญาณดิศเจ้าเมืองกำแพงเพชร ซึ่งเป็นพระบรมญาติของกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาได้ทูลขอพระแก้วมรกตไปไว้ที่เมืองกำแพงเพชร ประดิษฐาน ณ วัดพระแก้วเมืองกำแพงเพชร (ปัจจุบันวัดนี้เป็นโบราณสถานอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรมรดกโลก) ได้รับการทำนุบำรุงเป็นอย่างดีจากกษัตริย์ผู้เป็นเจ้าเมืองทุกพระองค์ ต่อมาราชบุตรเมืองกำแพงเพชรได้ครองกรุงละโว้จึงทูลขอพระแก้วมรกตไปประดิษฐานไว้ในพระวิหารกลางเมืองละโว้อยู่ ๑ ปี ๘ เดือน จึงอัญเชิญกลับมาคืนเจ้าเมืองกำแพงเพชรตามเดิม ต่อมาท้าวมหาพรหมเจ้าเมืองเชียงราย ซึ่งเป็นมิตรกับพระเจ้าบรมราชาธิราชเจ้าเมืองกำแพงเพชรใคร่จะได้พระแก้วมรกตไปบูชาจึงเสด็จลงมาทูลขอพระเจ้าบรมราชาธิราชเจ้าเมืองกำแพงเพชรก็ถวายให้ไปอยู่เมืองเชียงรายเป็นเวลานาน ต่อมาพระเจ้าพุทธวงศ์เจ้าเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นพระเจ้าอาเกิดวิวาทรบกับท้าวมหาพรมหมได้ชัยชนะจึงเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองเชียงรายไปเชียงใหม่ แต่ช้างทรงกลับนำเอาพระแก้วมรกตนั้นไปยังลำปางเขลางคนครอยู่หลายปีจึงเชิญกลับไปยังเมืองเชียงใหม่ เป็นที่สักการะของชาวเชียงใหม่เป็นเวลาช้านานจนกระทั่งสมัยพระเจ้าไชยเชษฐากษัตริย์เชียงใหม่เชื้อสายลาวได้เชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐานที่เมืองหลวงพระบางประเทศลาวอยู่ ๑๒ ปี และที่เวียงจันทน์อีก ๒๑๔ ปี จนถึง พ.ศ. ๒๓๒๑ รัชกาลของพระเจ้ากรุงธนบุรีเกิดสงครามขึ้นระหว่างกรุงธนบุรีกับกรุงศรีสัตนาคนหุต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งในขณะนั้นดำรงพระยศเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพไปตีเวียงจันทน์แล้วอัญเชิญพระแก้วมรกตมายังกรุงเทพและประดิษฐานมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

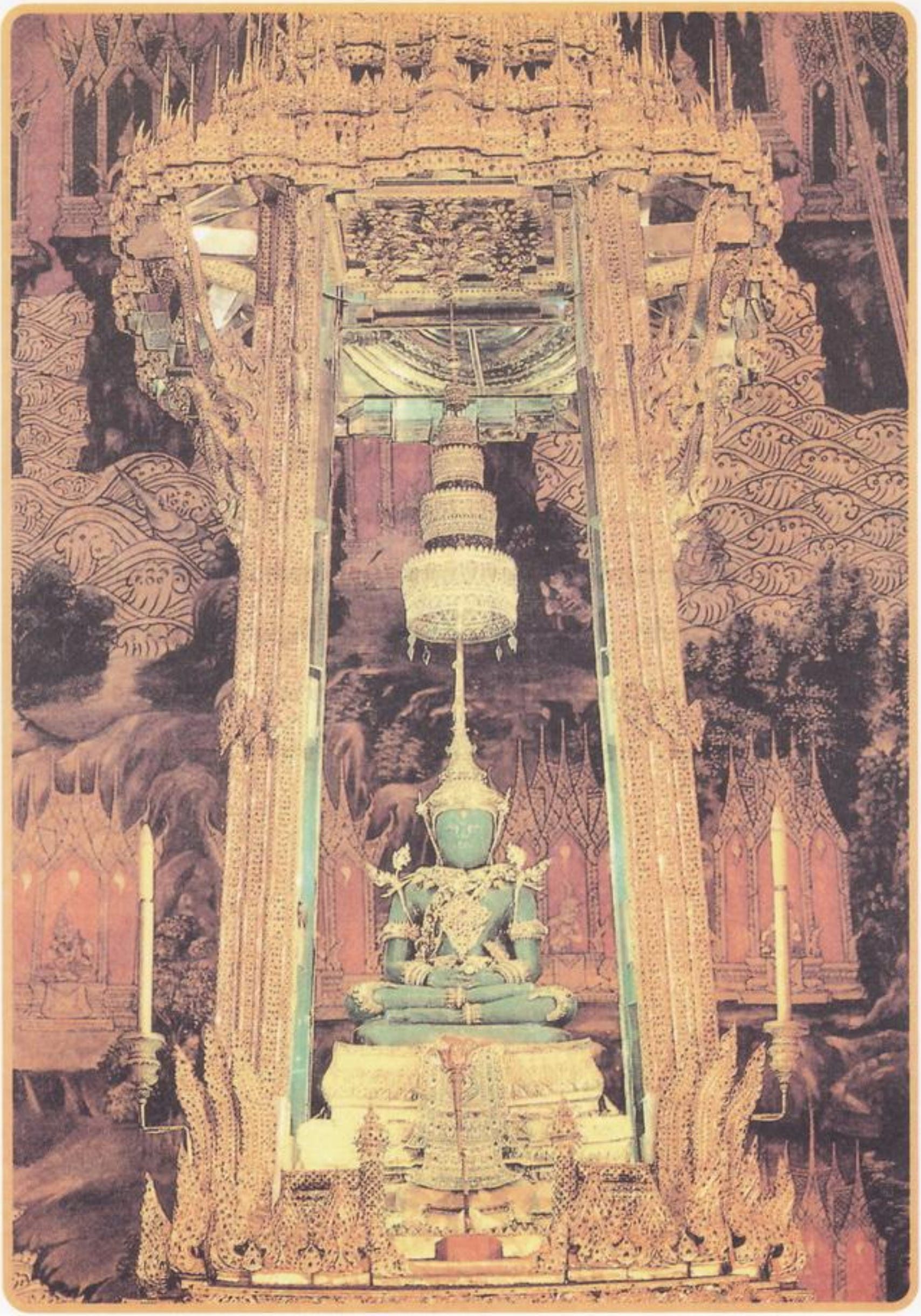

พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต)

อานุภาพแห่งพระคาถาชินบัญชร

ผู้ใดได้สวดภาวนาพระคาถาชินบัญชรนี้ เป็นประจำอยู่สม่ำเสมอจะทำให้เกิดความสิริมงคลสมบูรณ์พูนผล ศัตรูหมู่พาลไม่กล้ากล้ำกราย ไปทางใดย่อมเกิดเมตตามหานิยม เกิดลาภผลพูนทวี ขจัดภัยจากภูติผีปีศาจ ตลอดจนคุณไสยต่างๆ ทำน้ำมนต์รดแก้สรรพโรคภัย เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต มีคุณานุภาพตามแต่จะปรารถนาดังคำโบราณว่า “ฝอยท่วมหลังช้าง” จะเดินทางไปที่ใด ๆ สวด ๑๐ จบแล้วอธิษฐาน จะสำเร็จสมดังใจ

พระคาถาชินบัญชร

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

เพื่อให้เกิดอานุภาพยิ่งขึ้น ก่อนเจริญภาวนาชินบัญชร ตั้งนโม ๓ จบ
แล้วระลึกถึง และบูชาเจ้าประคุณสมเด็จด้วยคำว่า

ปุตตะกาโมละเภปุตตัง ธะนะกาโม ละเภธะนัง
อัตถิกาเยกายะญายะ เทวานังปิยะตังสุตตะวา
อิติปิโสภะคะวา ยะมะราชาโน ท้าวเวสสุวัณโณ
มรนังสุขัง อะระหังสุคะโต นะโมพุทธายะ

ชะยาสะนากะตา พุทธา เชตะวา มารัง สะวาหะนัง
จะตุสัจจาสะภัง ระสัง เย ปิวิงสุ นะราสะภา.
ตัณหัง กะราทะโย พุทธา อัฏฐะวีสะติ นายะกา
สัพเพ ปะติฏฐิตา มัยหัง มัตถะเก เต มุนิสสะรา.
สีเส ปะติฏฐิโต มัยหัง พุทโธ ธัมโม ทะวิโลจะเน
สังโฆ ปะติฏฐิโต มัยหัง อุเร สัพพะคุณากะโร.
หะทะเย เม อะนุรุทโธ สารีปุตโต จะ ทักขิเณ
โกณฑัญโญ ปิฏฐิภาคัสมิง โมคคัลลาโน จะ วามะเก.
ทักขิเณ สะวะเน มัยหัง อาสุง อานันทะราหุโล
กัสสะโป จะ มะหานาโม อุภาสุง วามะโสตะเก.
เกสะโต ปิฏฐิภาคัสมิง สุริโย วะ ปะภังกะโร
นิสินโน สิริสัมปันโน โสภิโต มุนิปุงคะโว.
กุมาระกัสสะโป เถโร มะเหสี จิตตะวาทะโก
โส มัยหัง วะทะเน นิจจัง ปะติฏฐาสิ คุณากะโร.
ปุณโณ อังคุลิมาโล จะ อุปาลี นันทะสีวะลี
เถรา ปัญจะ อิเม ชาตา นะลาเต ติละกา มะมะ.
เสสาสีติ มะหาเถรา วิชิตา ชินะสาวะกา
เอเตสีติ มะหาเถรา ชิตะวันโต ชิโนระสา
ชะลันตา สีละเตเชนะ อังคะมังเคสุ สัณฐิตา.
ระตะนัง ปุระโต อาสิ ทักขิเณ เมตตะสุตตะกัง
ธะชัคคัง ปัจฉะโต อาสิ วาเม อังคุลิมาละกัง.
ขันธะโมระปะริตตัญจะ อาฏานาฏิยะสุตตะกัง
อากาเส ฉะทะนัง อาสิ เสสา ปาการะสัณฐิตา.
ชินานาวะระสังยุตตา สัตตัปปาการะลังกะตา
วาตะปิตตาทิสัญชาตา พาหิรัชฌัตตุปัททะวา.
อะเสสา วินะยัง ยันตุ อะนันตะชินะเตชะสา
วะสะโต เม สะกิจเจนะ สะทา สัมพุทธะปัญชะเร.
ชินะปัญชะระมัชฌัมหิ วิหะรันตัง มะฮีตะเล
สะทา ปาเลนตุ มัง สัพเพ เต มะหาปุริสาสะภา.
อิจเจวะมันโต สุคุตโต สุรักโข
ชินานุภาเวนะ ชิตุปัททะโว
ธัมมานุภาเวนะ ชิตาริสังโฆ
สังฆานุภาเวนะ ชิตันตะราโย
สัทธัมมานุภาวะปาลิโต จะรามิ ชินะปัญชะเรติ.

ปฏิทินกิจกรรมประจำปีวัดพระบรมธาตุ

รับบิณฑบาตข้าวสารอาหารแห้งเนื่องในเทศกาลขึ้นปีใหม่	๑ - ๓ ม.ค. ของทุกปี
ประเพณีไหว้พระบรมธาตุงานเพ็ญเดือน ๓	ขึ้น ๑๔ ค่ำ ถึง แรม ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี
พิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณาถวายอดีตเจ้าอาวาส	๒ - ๓ เมษายน ของทุกปี
พิธีบำเพ็ญกุศลเทศกาลตรุษ-สงกรานต์	๑๒ - ๑๕ เมษายน ของทุกปี
พิธีแห่ผ้า - ห่มผ้าพระบรมธาตุเทศกาลสงกรานต์	๑๔ เมษายน ของทุกปี
พิธีบำเพ็ญกุศลวิสาขบูชา - เวียนเทียน	ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี
พิธีอุปสมบทนาคหมู่ประจำปี	ขึ้น ๑๓-๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี
พิธีหล่อเทียนเข้าพรรษา	ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี
พิธีบำเพ็ญกุศลวันอาสาฬหบูชา - เวียนเทียน	ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี
พิธีบำเพ็ญกุศลวันเข้าพรรษา - ถวายผ้าอาบน้ำฝน	แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี
พิธีบวชศีลจาริณี ๑๒ สิงหามหาราชินี	๑๑ - ๑๔ สิงหาคม ของทุกปี
พิธีบำเพ็ญกุศลเทศน์มหาชาติสารทไทย	แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี
พิธีบำเพ็ญกุศลตักบาตรเทโวโรหณะ - ปวารณาออกพรรษา	ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี
พิธีบำเพ็ญกุศลทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน	แล้วแต่เจ้าภาพกำหนด (แรม ๑/๑๑ - ขึ้น ๑๕/๑๒)
ประเพณีทอดผ้าป่าแถว - ลอยกระทง	ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี
พิธีบวชศีลจาริณี ๕ ธันวามหาราช	๔ - ๗ ธันวาคม ของทุกปี
พิธีเจริญพระพุทธมนต์ส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่	๔ ทุ่ม ๓๑ ธันวาคม ของทุกปี

หมายเหตุ พิธีบวชศีลจาริณี อาจมีการเปลี่ยนแปลงวันเวลาตามสมควร

จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นพระกุศลบารมีแห่งองค์สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) โดย

คุณ ประสาท - วิไล ล่ำซำ
คุณ อัญญา ล่ำซำ
คุณ เอี่ยม - นอมนิจ ยูวะนิยม
คุณ วิวัฒน์ - เพ็ญศิริ เจียมพานทอง
คุณ หมอนิมิตร - อรุณี ล่ำซำ
คุณ ประเสริฐสุข - สีสุดา ล่ำซำ
คุณ พนม - นงนวล พงษ์ไพบูลย์

พิมพ์ที่ ธนิต การพิมพ์ โทร-แฟกซ์ : 02-747-4664